

12e jaargang no. 4

15 december 1993

Gildebrief

De Eenhoorn te Haarlem, rond 1900.

Zagen met één end opgezeild, met een
duikertje?

Een teken van harde wind, sneeuw,
kou en blauwe vingers.

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

Verenigingsorgaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Verschijnt 4x per jaar.
Oplage 1400 exemplaren.

Redactie: G.J. Pouw, D.J. Braay, J.P. Kurver en P. de Moes

Redactie-adres: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars p/a Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden

Secretariaat: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars Nieuwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen, tel. 02152-51695

Postgirorekening: 2144780 t.n.v.:
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Naarden

BESTUUR

Voorzitter: Dick-Jan Braay,
De Omloop 18, 1566 GW Assendelft
tel. 02987-5763

Secretaris: Boudewijn van Weel,
Nw. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Penningmeester: Gerard Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk, tel. 01749-45580.

Examencoördinator: Jan Spruit,
Molenviergang 8, 2761 BK Zevenhuizen,
tel. 01802-2613

Biotoopwacht: E. Smit,
Esdoornlaan 61, 1521 EC Wormerveer,
tel. 075-283123

Gildeverzekeringen: J. van Loenen,
Arendshorst 34, 3772 RV Barneveld
tel. 03420-90894

Bliksemafleidercontrole: D.J. Abelskamp,
Laan 1940-1945 nr. 2, 7231 GL Warnsveld,
tel. 05750-25068

Ledenadministratie: Mevr. E.N. Pouw-Schipper,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Contactpersoon voor de afdelingen:

Gerard Sturkenboom,
Biss. Arnoutlaan 14, 5591 BL Heeze,
tel. 04907-62602

Publicaties/redactie: Gerrit Pouw,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Algemeen: Peter de Moes,
Hermelijnlaan 3, 1216 EB Hilversum,
tel. 035-215772

ADVERTENTIES

Voor bedrijven of instellingen, die materialen en/of diensten aanbieden welke direct of indirect te maken hebben met de molens, staat de mogelijkheid open te adverteren.

Advertentietarieven op aanvraag.

JAMMER GENOEG BENT U NIET DE ENIGE MET BELANGSTELLING VOOR MONUMENTEN

Evenals u hebben ook houtworm, boktor en zwam een uitgesproken voorliefde voor ons nationaal monumentenbestand.

En waar uw belangstelling opbouwend is, gaan zij nogal afbrekend te werk.

Resultierend in schadeposten van miljoenen guldens. Voorkomen blijft daarom altijd goedkoper dan genezen.

Sterker nog: genezen is soms zelfs helemaal niet meer mogelijk.

Laat daarom een specialist van Rentokil bij u langs komen voor inspectie. De kosten van deze inspectie zijn nul komma nul, waar ook in Nederland.

Bovendien krijgt u meteen een serie

Links de houtworm, rechts de boktor.
Samen veroorzaken ze voor miljoenen schade aan monumenten.

duidelijke tips over bescherming.

Vul de bon in en stuur 'm op. Ook als u eerst onze uitgebreide documentatie

'ns onder de loep wilt nemen.

RENTOKIL GRATIS INSPECTIE

- ☐ Wilt U mij bellen voor een gratis inspectie?
☐ Wilt u mij eerst documentatie zenden?

Naam: _____

Bedrijf: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Telefoonnr.: _____

Opsturen aan rentokil, postbus 52, 2280 AB Rijswijk (Z.H.).
of bel gratis: 06-0226600

'T GAANDE WERK

Zoals gewoonlijk bevat ook deze Gildebrief weer een grote variatie aan bijdragen. Een groot aantal van deze bijdragen gaat over de verandering van het nederlandse landschap en met name over de positie van het bos hierin. Samen met andere molenverenigingen zoekt het Gilde naar wegen om naast de kleinschalige veranderingen in het landschap die windvang en belevingswaarde van molens benadelen óók de grootschalige veranderingen (bosplannen en moerasplannen) tegen te gaan. De publicaties hierover in deze Gildebrief vormen slechts het begin van wat nog staat te komen in het volgende jaar.

Op 23 oktober j.l. kwamen alle afdelingsbesturen van het Gilde bijeen in Voorburg voor de jaarlijkse contactdag. Overleg met de afdelingsbesturen vormt voor het Gildebestuur enerzijds een ondersteuning voor het gevoerde beleid en anderzijds een inspiratiebron voor het nog te voeren beleid. Deze dag is ook van groot belang voor de onderlinge afstemming van de activiteiten van de afdelingsbesturen.

Het verzekeringssecretariaat, in de persoon van Jan van Loenen, heeft naarstig gezocht naar verbetering van de Gildeverzekeringen. Deze speurtocht

heeft geresulteerd in verzekeringen met lagere premies, uitgebreidere dekkingen en gunstiger polisvoorwaarden. Een prima resultaat dus! Alle Gildeleden kunnen nu nog beter verzekerd het nieuwe jaar in.

Ik wens u namens het bestuur van het Gilde prettige kerstdagen toe en een voorspoedig 1994.

Dick Jan Braay, voorzitter

*Prettige Kerstdagen
en
Gelukkig Nieuwjaar*

STANDERDMOLENS STERVEN STAANDE

Waar dit gezegde vandaan komt, ergens heb gelezen of van iemand gehoord, ik weet het niet meer. Of 't een bestaand gezegde is, of een kreet uit later jaren - geen idee.

Voor mij heeft deze uitdrukking een levende betekenis gekregen, als je dat tenminste zo kan zeggen. In Oost-Duitsland staan namelijk zeer veel, aan hun lot overgelaten standerdmolens op hun einde te wachten. Toen ik daar voor het eerst zo'n wrak in het echt zag, overheerste de merkwaardige drang om er zo snel mogelijk dichtbij te komen. Eenmaal ter plaatse kwamen er gevoelens op van droefenis en treurigheid. "Tjongejonge, wat jammer, had dat niet anders gekund, 't is eeuwig zonde", enz. Ik had echt het gevoel bij een stervende standerdmolen te staan. Het idee van een dood ding of een overblijfsel uit voorbij tijd kwam niet bij me op.

Voor mij is dan ook een standerdmolenwrak nog niet dood, het is nog niet afgelopen. Want hij laat - vaak nog kaarsrecht staande - precies zien hoe hij in elkaar zit. Alle maten en houtverbindingen kunnen zo worden afgekeken. En bij die treurige aanblik komt er ook eerbied en bewondering op voor de molenmakers die vier of vijf eeuwen geleden reeds tot zo'n geniale en vooral hechte constructie waren

gekomen. En zolang zo'n molen, hoe verweerd en vervallen ook, nog altijd weer en wind trotseert, lijken z'n middenlijsten, z'n hoekstijlen, steekbanden, steenbalk en vooral z'n standerdmij te willen vertellen dat-ie nog lang niet op is! (foto 1)

Ik zou hem wel willen behoeden voor nog verdere achteruitgang door al het bruikbare veilig op te bergen in de hoop op betere tijden.

Nee, een standerdmolenwrak wekt op mij geen dode indruk. Hij 'staat te sterven'.

De standerdmolen van De Lutte

Ook in Nederland zijn standerdmolens aan hun lot overgelaten. Bijvoorbeeld in De Lutte, dat ligt in Overijssel, ten oosten van Oldenzaal. Daar stond vanaf 1931, toen hij tot stilstand kwam, tot minstens 1952 de standerdmolen van de Wed. J.H. Oosterbroek zijn einde af te wachten. In de Twentse Courant van 15 maart 1952 wijdt een journalist(e) er een artikel aan.

Het getuigt van liefde voor de molen en besef dat er een monument verloren gaat. Het - enigszins ingekorte - verhaal wil ik ons molenliefhebbers niet onthouden. Het past misschien wel wat bij de komende jaarwisseling.

De kop luidt:

Foto 1.
1991 De Standerdmolen van Muschwitz, 20 km ten Z.O. van Leipzig. De kap en al zijn kleedhout heeft hij verloren, windpeluw en voorzomer zijn gebroken en nog geeft hij de geest niet!

Eens pronkstuk, thans bouwval

"Van de 'stenderkast' in De Lutte is niet veel meer over dan een rammellend en krakend geraamte. Aan de windkracht, waar vroeger de wieken zaten, kijkt men pardoos in de ingewanden. Het organisme is vermolmd en verziekt. De molen is bijna dood, maar zijn karkas heeft nog altijd de allure van iets eerbiedwaardigs en indrukwekkends. De eikenhouten planken die de drie andere zijwanden vormen doen nog moeite de vervallen grootheid te bedekken. Maar ze zijn zodanig verteerd, dat men er met een vinger doorheen kan boren.

Jaren geleden heeft men eens getracht die schamelheid te bedekken door de hele stenderkast te betimmeren met asfalt. We moeten er maar niet aan denken, hoe de molen er in dit rouwpak heeft uitgezien. En geholpen heeft het maar amper.

De gebinten die nog niet zo lang aan de invloeden van weer en wind blootstaan, zijn in vele gevallen nog gaaf. Krachtig en volkomen gezond is nog het hart van de molen, de standaard. Het is niet bekend wanneer deze reus onder de eiken geveld is. Het oudste jaartal dat men in de molen gevonden heeft is 1756. Het is mogelijk dat dit het jaar is, waarin de molen werd gebouwd. Zeker is dat de standaard vanaf het begin het hele gewicht van de molen

gedragen heeft. En even zeker is dat hij alle onderdelen van de molen in onverwoestbaarheid zal overtreffen. Deze ruw behakte eiken stam, die wel een middellijn van ruim een meter moet hebben gehad, boezemt de houtworm nog altijd respect in. De standaard wordt gesteund door ferme eikenhouten schoren, maar aan de weerkant beginnen die hun fut te verliezen. Machtige stukken Benthheimer steen vormen het basement van de schoren.

Paradijs

Toen men in 1931 de stenderdmolen afdankte, heeft men de twee maalstenen laten zitten. Ze waren bijna versleten en het loonde de moeite niet ze te demonteren. Als het rumoerig weer is en het halfvergane houtwerk zijn jammerklachten op de wind strooit, dan schuren de twee stenen knarsend tegen elkaar. Dan lijkt de molen een lijk dat staat te klappertanden. In De Lutte wordt men daar niet koud of warm van. Men is tegenwoordig niet sentimenteel genoeg om van de kook te raken, als de molen staat te steunen en te zuchten, op een stormachtige herfstavond.

De molen is thans een paradijs voor uilen. Een vogeltje dat uit nieuwsgierigheid deze reuzenkooi binnen fladdert, vlucht in paniek, wanneer het zijn geheimzinnige grote neven ruikt. 's Avonds zoëven de uilen geluidloos door de lucht. Maar hun naar-geestige "oehoeoehoe" zal de Luttenaren geen grijze haren bezorgen. Ze zijn te zeer vertrouwd met dit natuurverschijnsel. Het ergste is dat de Luttenaren de schilderachtige ruïne van de stenderdmolen niet meer zien. Ze hebben die al voorgoed afgeschreven. Als je erover begint zeggen ze: "O ja, dat is waar ook, de molen is nog altijd niet in elkaar geduveld".

Stormen

En het ziet er nog niet naar uit dat hij binnenkort uit eigen beweging de strijd zal opgeven. De standaard houdt stoer en sterk de hele trillende bouwval overeind. Toen Borculo verwoest werd en ook Twente een staartje meekreeg van de cycloon, bejegende de stenderdmolen van De Lutte het natuurgeweld met gepaste minachting. Een jaar later kwam een cycloon het werk nog een dunnetjes overdoen. Zware eiken als kerktorens, in de nabijheid van de stenderdmolen, legden het loodje. De molen zelf gaf geen krimp. Wel moest de molen in 1939 dulden dat zijn aangezicht geschonden werd. Een venijnige rukwind brak bij verrassing de wieken af. Die waren van ijzer en het nietsdoen moe.

Actie

De tegenwoordige eigenaar ziet geen heil in restauratie. "Dat zou een heel kapitaal opvreten", meent hij, "zonder dat iemand er een dubbeltje beter van wordt." Hij begrijpt niet wat anderen in de molen zien. Die beantwoordt allang niet meer aan de eisen van efficiency, die je in deze tijd moet stellen. Vooral het gebrek aan pakhuisruimte stelde problemen. En de molenaar heeft tegenwoordig geen tijd om op gunstig weer te wachten. Zeker niet wanneer hij met personeel werkt.

Op het ogenblik is er een landelijke actie gaande om de stenderdmolen van Nederasselt te behouden.

*Juni 1951, de stervende molen. Acties om de Lutter molen te redden, faalden.
(Foto: Archief DHM)*

Achtduizend gulden is er nodig. Bijdragen zij er reeds van het Rijk, het Anjerfonds, de vereniging de Hollandse Molen en tal van particulieren. Kan zoiets in Twente niet, al zou het er dan maar om gaan een landelijk monument te behouden, dat alleen maar als sieraad zou dienen? Want de molenaar zegt: "I'j kriegt m'j der nich weer in". Hij heeft zelfs bezwaar als de regering er geld in zou steken. "Ze krijgen de belastingcenten toch al zo moeilijk bij elkaar", zegt hij. "Moeten ze geld weggooiën aan een bouwval, die de kosten van het afbreken niet waard is?"

Toch wagen we het alarm te slaan. Er is nog kans om deze Twentse molen te redden. Maar dan moeten de beurzen snel en royaal open gaan. Anders zal de molen instorten. Vandaag of morgen? Waarschijnlijk niet. Over tien jaar? Misschien. De molen heeft de tijd. Hij weet met kalmte en waardigheid te sterven."

Tot zo ver de oude krant van ruim 41 jaar geleden. Vanaf 1931, toen de molen dus werd stilgezet, hebben de vereniging De Holandsche Molen (DHM), de burgemeester van Losser (waartoe De Lutte behoort) en de conservator van het Twents Museum getracht de molen te behouden.

Een korte kroniek of - Requiem voor een standaardmolen.

Januari 1931

De eigenares, de Wed. J.H. Oosterbroek, laat DHM weten de molen te willen slopen. "De telkens terugkerende hoge kosten van onderhoud in verhouding tot zijn geleverden arbeid noopt ons tot dit plan."

April 1931

Molenmaker Dekker uit Leiden bekijkt de molen. "Er zijn diverse voorzieningen noodzakelijk." Dat kost f 500,-. DHM belooft een bijdrage van 10%.

Mei 1931

De eigenares vindt het te weinig. Ze had gedacht zelf 25% van de herstellingskosten te betalen en de rest als subsidie te krijgen. Als dat niet mogelijk is wordt "de oude molen voor afbraak verkocht", schrijft ze.

DHM schakelt burgemeester van Helvoort in. Deze haalt de conservator van het rijksmuseum van Twente, J.J. van Deinse erbij, die net het watermolencomplex van Haaksbergen had gered. Van Deinse zal de molen in de gaten houden. "Zonder mijn voorkennis wordt de molen niet gesloopt."

November 1931

De eigenares heeft een nieuwe stoommaalderij in gebruik genomen. En de molen zal "hoe prachtig ook", volgende zomer tegen de grond gaan, als er geen hogere bijdrage komt.

December 1931

De restauratiekosten zijn inmiddels gestegen met f 200,-. Burgemeester van Helvoort heeft actie ondernomen en kan f 300,- toezeggen. DHM verhoogt z'n toezegging tot f 75,-, zodat de eigenares nu nog slechts minder dan de helft hoeft te betalen. Ze reageert niet.

Augustus 1932

Acht maanden zijn verstreken. De restauratiekosten zijn weer gestegen. Rapport van A.J. Dekker: "De molen moet voorzien worden van nieuwe kruisplaten, nieuw kleedhout, nieuwe hekkens, nieuwe bovenwielkammen en twee nieuwe zeilen. Verder moet de staart en de trap worden gerepareerd, de kap verankerd en de molen geteerd."

Dat kost f 950,-. En dat is dan exclusief wiekverbetering, dat komt nog eens op f 800,- extra.

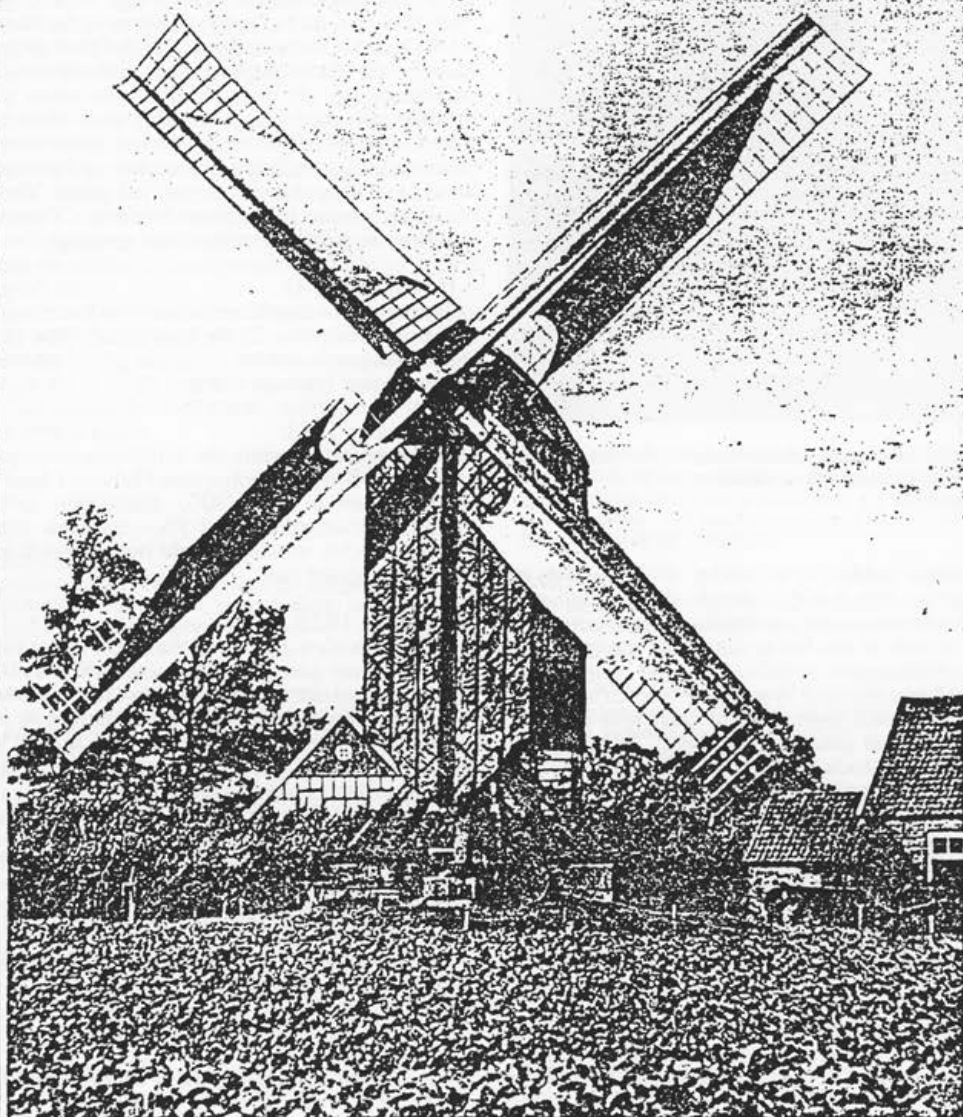
Januari 1933

Ook de toezeggingen stijgen, maar minder snel, tot minder dan de helft f 410,-. En burgemeester van Helvoort gelooft er niet meer in, hij heeft sterk de indruk dat de weduwe "niet veel om de molen geeft."

Juni 1933

Na een half jaar nagedacht te hebben gaat de eigenares niet op de gestelde voorwaarden in, want behalve dat ze nu meer dan de helft van de restauratiekosten moet betalen, wordt ze daarbij ook nog verplicht om de molen vijf jaar lang maalvaardig te houden. Ze acht daarom verdere onderhandelingen nutteloos. Er gebeurt niets meer. De molen wacht.

De Wereldrevue

DE OUDE MOLEN TE DENEKAMP (O.), die het omringende landschap op zoo'n aardige, fleurige wijze stoffeert. Het is te hopen, dat hij nog langen tijd gespaard mag worden, zoowel voor den tand des tijds als voor den bijl van den slooper.

Mei 1928. De standerdmolen van De Lutte, malend met witte en bruine zeilen.

September 1938

De molen is, na vijf jaar wachten, nog altijd niet gesloopt. De eigenares meldt per briefkaart dat de askop "zo verweerd is dat ze de wieken niet meer kan dragen". "Reden waarom ze nu wordt afgebroken", schrijft ze voor de zoveelste keer. De roeden zijn van Franssen uit Vierlingsbeek en "nog goed".

Februari 1939

'Tubantia': "Sinds de stopzetting van 1931 heeft de tijd verwoestend gewerkt" en "onlangs zijn de wieken naar beneden gekomen". De krant roept op tot actie. Zonder succes.

Het wordt stil rond de molen. De correspondentie tussen DHM, de burgemeester en de eigenaresse is gestaakt. De kranten zwijgen. Niemand komt meer in actie. De molen wordt vergeten. Het enige dat wel doorgaat is het aftakelingsproces. Zo gaan er 13 jaar voorbij.

Dan komt tenslotte de journalist(e) langs, die de ontlusterde molen opmerkt en zich zijn lot aantrekt. Diens bevindingen staan op 13 maart 1952 in een mooi artikel in de Twentse Courant. U heeft het zojuist gelezen. Of de molen kort of lang daarna is ingestort (bijvoorbeeld tijdens de stormramp van februari 1953), of toch nog gesloopt, dat zijn slechts gissingen. Ik heb het in de beschikbare gegevens niet gevonden. Misschien weet u het. Ik zou het zeer op prijs stellen als u me dat liet weten.

Bron: archief DHM

Peter de Moes

NATIONALE MOLENDAG, 8 MEI 1993

Alhoewel het alweer een tijdje geleden is, wil ik proberen iedereen een kleine indruk te geven van de afgelopen molendag, die voor sommigen mag doorgaan als een super-molendag! Wat was het toch een prima wind, die dag. Ook de zon liet zich van de beste kant zien, althans over het algemeen genomen; natuurlijk hier en daar wat spatjes en zelfs bij sommigen 's avonds een beste onweersklap, maar die wind was toch om te zoenen (zo schrijft een molenaar op zijn enquêteformulier).

Iedereen was zelfs zo enthousiast, dat ik op de eerste dinsdag na de molendag al meer dan 300 formulieren binnenkreeg. Schrik niet: op dit moment is er zelfs van 688 molens bericht binnen dat ze meededen. Fantastisch!

Voor degenen die "De Molenaar" altijd lezen is het nog zeer weinig wat er over de molendag verscheen. Enerzijds heeft dat m.i. te maken met de wisseling van redacteur (dhr. Kloosterman ging met de VUT) en anderzijds kwam "De Molenaar" in andere uitgevershanden (van Eshuis naar Eisma). Ik hoop toch dat de artikelen op korte termijn zullen worden geplaatst. Maar goed, hieronder volgt een kleine bloemlezing van wat iedereen mij zo enthousiast toestuurde en schreef. Alvast heel erg bedankt allemaal dat we er met z'n allen weer zo'n prima dag van hebben kunnen maken!

NB: Er werden records opgegeven van asomwentelingen: zelfs tot 10.000 of meer toe!

In UTRECHT deden er tot nu toe 19 van de in totaal 30 molens mee. Molenaar Den Besten van de Kortrijkse Molen te Breukelen is heel erg is zijn sas over zijn molen, die nu geheel compleet is en water maalt in een rondmaalcircuit. Door een ingenieuze inrichting - gemaakt door Herman Oskam van DE BACHTENAAR is de spil in 1 minuut in of uit zijn

werk te zetten, zodat er ook voor de prins gemalen kan worden bij weinig wind (10.180 m3 waterverplaatsing in 7 uur en 20 minuten). Molenaar Maarten Dolman van DE WINDOTTER te IJsselstein begon de molendag dit jaar wel heel erg vroeg: om kwart over 3 in de ochtend liet de plaatselijke bakker weten (die reclame zou maken voor de molendag) dat hij meel tekort kwam. Dus moest er meel geleverd worden (Klant is Koning).

In LIMBURG was het op de korenwatermolen te Heerlen/Welten een geslaagde dag, volgens molenaar Teunisse. Alleen jammer dat bij de laatste zak het water op was. Op de Janssenmolen te Oirsbeek hoefde de molenaar Schols niet de hele dag te duwen in tegenstelling tot vorig jaar. Biotoopcijfer 2: noordoostenwind bovenste end en noordwestenwind onderste end. Van de 36 windmolens deden er 28 mee en van de watermolens waren dat er 23 van de 54.

In ZUID-HOLLAND deden er van de 219 molens 158 mee. Molenaar van den Berg van molen no. 3 van de Nederwaard had zelfs aan het enquêteformulier niet genoeg om alles te vertellen, zodat hij er nog een tweede blad bij deed. Molenaar Eisma van molen Windlust te Wassenaar was er helemaal lyrisch van geworden; hier zijn verslag op rijm:

De stenen zongen,
de korrels sprongen,
nog ongebroken het kropgat in.
En even later,
als stromend water,
gemalen in de zak, zeer naar mijn zin!
De wieken vlogen,
in wijde bogen,
achter elkaar,
"een prachtig dagje", zei ze met een lachje
"tot volgend jaar"!

In de provincie GRONINGEN deden er 61 van de 82 molens mee. Bij molen De Goliath werd 's mid-dags de slag om "De Goliath" geleverd en waren er naast de vele activiteiten ongeveer 700 bekertjes koffie geschonken! De molenaars van de molen te Bovenrijke te Ten Boer kregen ruim 80 bezoekers, die zagen hoe de molenaars het zagen demonstreerden.

In de provincie ZEELAND deden er van de 72 molens dit jaar 41 mee. Een hele beste wind daar aan de kust, maar over het algemeen iets te hard voor de fietsers. Het Rode Kruis had een fietsroute georganiseerd en uitgezet, waarin molen Eben Haëzer te Spui ook was opgenomen. Bij de molen stonden dames van de Hartstichting, die gratis stickers en vlaggetjes uitdeelden. Molenaar Verhulst op de nogal afgelegen molen te 's Heer Abtskerke-Nisse had weinig bezoek (15 pers.), maar had genoeg tijd voor uitleg en malen.

In de provincie NOORD-BRABANT deden er 93 van de 114 windmolens mee en waren er 6 watermolens van de 8 die deelnamen. Molenaar van Erve van "De Doornboom" te Hilvarenbeek had een heel groot aantal activiteiten op en naast de molen: museum naast de molen, stand van de molen, eigen gebakken kruidkoek, brood van drie bakkers en bier uit museumbierbrouwerij. Een zeer geslaagde dag (ongeveer 500 bezoekers)! Molenaar Tilma van de molen te Hapert betitelt de molendag als: twaalf zak gemalen en mooi weer, mijn liefje, mijn liefje wat wil je nog meer.

In de provincie OVERIJSEL deden er 3 van de 9 watermolens mee en deden er 25 van de 49 windmolens mee. Molenaar van der Woude van De Passiebloem te Zwolle is bijzonder blij met de noord-oostenwind. Dat is de ENIGE wind, die vrij naar de molen kan komen. De Westermolen te Dalfsen vierde een enorm feest rond de molendag vanwege het 175-jarig bestaan (ongeveer 1.000 bezoekers en ruim 14.000 omwentelingen). (Klopt dat? Red.)

In FRIESLAND deden er 66 van de 122 molens mee. Molenaar Wijnja van de Babuurstster molen te Tjerkwerd noemde de molendag: de beste molendag aller tijden of NATIONALE MAALDAG! Molenaar Cramer van de Bullemolen te Lekkum kreeg geen bezoek op de fiets die dag, maar wel van een echtpaar zwaluwen, die een nest hebben in de molen.

In de provincie NOORD-HOLLAND deden er 72 van de 135 molens mee. Molenaar Schagen van de Zuider G. te Burgerbrug had de avond tevoren de lamp in de top van de roe gezet en de donkerblauwe vlag gehesen (dus maalverbod voor alle poldermolens), want de Zuider G. was altijd seinmolen. Op de molendag werd officieel om 10 uur door de gedeputeerde van Noord-Holland en de burgemeester van Zijpe de vang gelicht en de vlag gestreken en de lamp verwijderd. Zo werd de nationale molendag 1993 geopend en alle molens in de regio konden gaan draaien. Molenaar Zwijnenberg had dit jaar op

zijn molen De Wimmeren te Egmond aan de Hoef een feestje te vieren. Precies 40 jaar geleden kwamen ze op hun molen. Er was een tent naast de molen neergezet om alle genodigden te vergasten op een drankje en een hapje en er werd een film gedraaid uit de vijftiger jaren uit de omgeving van de molen. Tenslotte konden de bezoekers nog met een tuindersvlet een bezoek brengen aan de buurmolens De Bosmolen en de Philistein.

In GELDERLAND deden er 76 van de 117 molens mee; van de in totaal 20 watermolens, deden er 3 mee. Bij de Mallumse watermolen te Eibergen was er weer veel te doen, vertelt molenaar Hebels. Een harmonieagregaat 's morgens en een dixielandorkest 's middags, brood bakken, oude motorenshow, touw slaan en ook nog een volksdansgroep die optrad. Molenaar Minor van de Follegamolen te Laag-Keppel had veel last van de bomen rondom de waterkorenmolens. Maar, zegt de molenaar, de waterkorenmolen heeft "het eerste geboorterecht", dus bomen horen erbij.

In de provincie DRENTHE deden er 19 van de 35 molens mee. Op de molendag werd Lutkes Molen te Nijeveen officieel voor het publiek geopend. De molen is zelf gemaakt door molenaar Gerard Lutke te Nijeveen, die normaal als vrijwillig molenaar met molenaar Roelof Kooiker molen De Sterrenberg te Nijeveen bedient. De molen heeft een vloeroppervlak van 3.10 m en de askophoogte is 6.50 m. De vlucht is 7.50 m en is uitgerust met fokken (de molen staat in zijn eigen tuin). Molenaar Geersing vertelde over de beide molens te Norg De Hoop en de Noordenveld. Ze kregen bezoek van 25 oldtimers en van reïnisten van de ULO-MAVO school. Een uitstekende molendag!

NIEUW BOEKJE

Beltkorenmolen St. Odiliënberg 1883-1993; door ing. W.J. Roncken en A. van Pol; uitgegeven door de Heemkundevereniging Roerstreek; april 1993.

Dit boekje (A5-formaat, 52 blz.) is samengesteld ter gelegenheid van de officiële ingebruikstelling van de geheel gerestaureerde molen te St. Odiliënberg (L.) op 30 april jl.

Dankzij een bewaard gebleven bedrijfsarchief zijn behalve de gebruikelijke gegevens over de molen en de molenaars onder meer ook historische gegevens over de molenaar als graanhandelaar en magazijnhouder in de crisis- en oorlogsjaren 1930-1945 opgenomen.

Te bestellen door overmaking van f 10,50 (incl. porto) op bankrekening 13.81.01.159 t.n.v. de Stichting Molen van Verbeek. Het gironummer van de Rabobank St. Odiliënberg is 1039974.

MOLEN HET NOORDEN (TEXEL) ALS CENTRUM VAN INFORMATIE

In het voorjaar van 1993 werd te Texel op de molen "Het Noorden" van de Vereniging De Hollandsche Molen, na een uitgebreide restauratie, de vang opnieuw gelicht.

Met een groep 'bevoorrechten' werd de oversteek naar het eiland gemaakt. Voordat de feestelijke opening bij de molen plaats vond sprak de (vorige) voorzitter van DHM een belangwekkende toespraak uit.

Ter gelegenheid van het 70-jarig jubileum van DHM was er een geldbedrag bijeengebracht, dat bestemd was voor de voorlichting van het publiek dat de molen bezoekt.

In zijn rede gaf de heer Van de Waal er blijk van een haarfijn inzicht te hebben in de problemen die ons Nederlands landschap bedreigen. Hij heeft het hart op de goede plaats, hetgeen bij de huidige beleidsmakers betwifeld mag worden. In slechts enkele goedgeformuleerde korte zinsneden wordt de vinger op de zere plek gelegd. De ogenschijnlijk toch volkomen vanzelfsprekende beweringen van de heer Van de Waal worden (of dreigen) op vele plaatsen in ons land geheel te worden gelogenstraft. Allerlei problemen die er zijn, worden op ons landschap afgewenteld en wel ten koste daarvan. We blijken het van groot belang te vinden om te voldoen aan regels en voorschriften, afkomstig van over onze grenzen. We moeten zo nodig meedoen aan oplossingen, die volkomen in tegenspraak zijn met onze cultureel-achtergrond. Een zeer sprekend voorbeeld: Nederland blijkt het kleinste percentage bos van de EG te hebben. Gevolg: ministers en 'bos(jes)mannen' struikelen over elkaar heen om dat in enkele jaren drastisch te veranderen, te 'verbeteren'. (Wanneer komt er ook een EG-norm voor het aantal vulkanen per lidstaat?)

Enfin, we laten de toespraak van Dr. Ir. Van de Waal hier in z'n geheel volgen.

Het typisch "Hollandse" landschap is plat, een gemeenplaats die in wezen duidelijk de problemen schetst die dat landschap bedreigen. Vrijwel alle andere, meer geaccidenteerd landschappen, en zeker die als "mooi" gewaardeerd worden, hebben duidelijk zichtbaar drie dimensies die, al is het globaal, een inzicht geven in de structuur van het gebied waarin men zich bevindt. Een grote bijzonderheid van ons landschap is dat men vrijwel overal de horizon kan zien, een eigenschap die eerder aan bezoekers opvalt dan aan landgenoten.

Ons polderland is vlak, maar plat is het zeker niet. Het zit vol accenten: waterlopen met bedijkingen en peilverschillen, kavelindelingen en wegnetten, nederzettingen die zich al van verre manifesteren. Ieder accent is zinvol en heeft vaak een oude historie. Zij geven een reliëf aan ons landschap dat subtieler is dan de grote hoogteverschillen van een gebergte, maar dat bij enig inzicht de structuur van het gebied verklaart, een inzicht dat voor de waarnemer een grote verrijking betekent. "Weten" vormt een belangrijke verrijking voor "zien".

Begrijpen van ons typische landschap betekent een grote individuele verrijking, voldoende reden om iets te doen ter verbreding van het inzicht in de structuur van het polderland. Maar er is nog een maatschappelijk belang van een zeer snel groeiend gewicht. Over de hele wereld en zeker in West-Europa veroorzaken de enorme technologische en economische mogelijkheden die in korte tijd ter beschikking kwamen een vervlakking, een egalisatie, in steden, dorpen en op het land waaraan de lokale identiteit ten offer valt. Dit is iets heel ernstigs: een aantasting van de kwaliteit van het leefmilieu.

Ouderkerk aan de Amstel. Molen verdwenen in de horizon.

lieu waarvoor veel te weinig aandacht bestaat. Door de nauwe relatie tussen samenleving en leefmilieu zal immers ook de maatschappelijke identiteit te lijden hebben.

Als men dat wil kan, met de huidige techniek en economie, alles, ook wat tot voor kort als onmogelijk werd beschouwd. Men kan, als men dat wil (en ervoor betaalt) dadels kweken binnen de poolcirkel. Typisch is dat een begrip als "onland" in onbruik is geraakt; er zijn geen terreinen meer die men, indien gewenst, niet rendabel zou kunnen maken.

Het is niet de bedoeling van dit betoog, ontwikkelingen stil te zetten en tot één groot openluchtmuseum te komen. Wel wordt bedoeld, door inzicht in de structuur van de gebieden waarin men ingrijpt, nodeloze aantastingen van waardevolle verworvenheden te voorkomen. Al te veel is er al verloren gegaan door onwetendheid en wanbegrip. Kennis van, inzicht in de waarden van de gebieden waarin men werkt zal leiden tot een meer respectvolle benadering en tot het zoeken van oplossingen waarin de bestaande identiteit bewaard blijft. Dit zou in heel wat gevallen mogelijk geweest zijn.

Maar zolang een Nederlandse scholier meer weet van de structuur van een gletsjer dan van een polder kan men op dit gebied weinig verwachten. En dat is jammer, want met enig inzicht in de opbouw van ons landschap kan een ieder, individueel, er heel veel meer van genieten.

Wat kan men doen om dit euvel bij de wortel aan te pakken. Uiteraard: beginnen bij het onderwijs. En verder: in het veld duidelijke voorlichting geven. Waarom doet men dat wel bij bossen en duinen en niet in ons open polderland?

Daarin zijn molens (gelukkig) nog steeds concentratiepunten voor rondtrekkende vakantiegangers en dagjesmensen. Ze zijn dan ook als object van oud technisch vernuft steeds boeiend. Maar er wordt tot nu toe maar weinig gebruik gemaakt van het feit dat ze (voor zover het poldermolens zijn) een integrerend deel uitmaken van de landschappelijke structuur waarin ze zich bevinden. (Voor koren- en andere industriemolens geldt een dergelijke gedachtengang wat betreft het economisch en maatschappelijk leven in stad en dorp.)

Er is nog een aspect dat nog minder aandacht krijgt. Ons polderwezen is een bestuursvorm die eeuwen geleden ontstond, toen, vanuit de bevolking, de landsheer gevraagd werd om een strak regime, teneinde droge voeten te houden. Weinig democratische bestuursvormen in Europa zijn zo oud; Napoleon noch Hitler dorsten er een vinger naar uit te steken (wegens de droge voeten). Ook hierover kan gemakkelijk iets getoond worden.

Nog verder concretiserend: de molen Het Noorden op Texel van de vereniging De Hollandsche Molen zou zich uitmuntend lenen voor proefobject. Hier is te tonen hoe waterbeheersing door de eeuwen heeft plaatsgevonden en ook nu en in de toekomst, met andere middelen maar volgens dezelfde principes, zal gebeuren. Het zou op veel meer plaatsen kunnen, maar laten we hier beginnen. Kostbaar zal het niet zijn en het maatschappelijk rendement kan heel groot zijn. En, afgezien van de al genoemde belangen, zou Texel een toeristische attractie rijker worden.

Dr. Ir. R. van de Waal

HET EINDE VAN HET (MOLEN)LANDSCHAP

Op verschillende wijzen werden wij in het recente verleden geconfronteerd met het probleem van de voorgenomen en reeds gedeeltelijk uitgevoerde drastische grootschalige ingrepen in ons Nederlandse polderlandschap.

Het is een onderwerp dat ook in onze molenkringen aanleiding geeft tot verhitte discussies. De bedoelde ingrepen die moeten leiden tot het ontstaan van nieuwe moerassen en bossen zijn een directe bedreiging voor sommige molens in ons land, maar ook en nog veel meer een bedreiging voor de cultuurhistorische waarde van ons landschap. Wat zich in een tijdspanne van eeuwen ontwikkelde, wordt binnen enkele jaren tenietgedaan.

De voorgenomen plannen van onze 'deskundige' hogere overheden worden vaak zonder commentaar gepresenteerd in de grote landelijke kranten. Ook in de streekbladen die in de beoogde gebieden verschijnen wordt het onderwerp behandeld. De plannenmakers worden volop aan het woord gelaten. Ze verkondigen dat er een grote behoefte

bestaat aan dit soort plannen. We hebben het met z'n allen zo goed voor met de natuur, de boeren hebben het moeilijk en dan is dit de oplossing. Bos of moeras; keus voor iedereen. Duizend hectare meer of minder, geen probleem. Willen we recreatie? Er wordt voor gezorgd. We, wie eigenlijk, worden op onze vermeende wenken bediend.

Wanneer de plannen langzaam tot de plaatselijke bevolking doordringen komt het ongelooft. Er wordt over gepraat. Was dit onze wens? Was dit nou wel de bedoeling? Die hele polder zo maar onder water? Die onafzienbare vlakke met graan of andere landbouwproducten, waar je nog zo ver kon kijken, moet dat populierenbos worden? Je kon er elke avond zo mooi de zon rood zien ondergaan. Ja we zijn wel voor een schoner milieu en een mooie natuur, maar dit was ons al prachtig genoeg? Wat is er nu ineens fout aan deze mooie omgeving? We waren toch eigenlijk dik tevreden met ons landschap? Waarom moet dat ten koste van honderden miljoenen van ons 'milieugeld' worden veranderd?

Voor al in de plaatselijke kranten verschijnen, soms bijna wekelijks de ingezonden stukken. Ook volgen er redactionele artikelen geschreven door journalisten die de mening van het 'gewone volk' eens zijn gaan peilen. Deze mensen blijken veelal een volkomen andere kijk te hebben op de problemen.

Uit alle krantartikelen die niet rechtstreeks een weergave vormen van het overheidsbeleid, blijkt het ongelooft. Men snapt het niet. Het blijkt dat Rijk- en Provinciale overheden strijden om de plannen te kunnen uitvoeren. Plannen die door de burgers worden gezien als een verspilling van kapitalen en een verloederding van het land van hun voorvaders. Vele krantepagina's worden volgeschreven. Wat is dit voor een vreemde contactstoornis tussen bestuurders en bestuurden? Het lijkt voer voor politologen. Werkt de democratie niet goed meer...?

Ook andere belangenorganisaties als bijvoorbeeld de Vereniging van Historisch Geografen 'Cluverius' en de Bond Heemschut, vereniging tot Bescherming van Cultuurmonumenten in Nederland komen in het geweer.

Wat hebben onze molens nu te maken (anders dan door rechtstreekse bedreiging) met al deze problemen? Ik denk dat het niet overdreven is om te stellen dat:

Vriescheloo. Beetje molen, veel boom

WINDMOLENS HOREN BIJ EEN CULTUURLIJK LANDSCHAP EN OMGEKEERD, BIJ EEN NATUURLIJK LANDSCHAP BEHOREN IN PRINCIPE GEEN WINDMOLENS.

Misschien een krasse uitspraak, maar we moeten bedenken dat kort na het ontstaan van het 'Cultuurlijke Landschap' (1000 - 1200) de windmolens in Nederland (vanaf ongeveer 1400) er de voornaamste oorzaak van waren dat ons landschap zoals het toen ontstaan was, heeft kunnen blijven voortbestaan.

Het grootste deel van ons 'cultuurlijke landschap' is er droog door gebleven en ook een groot deel van onze vroege industriële 'cultuurlijke' rijkdom had zijn bestaansrecht aan molens te danken.

Wanneer we terug willen naar de natuur - en dat is een belangrijke achterliggende reden van de huidige plannen - moeten we de molens afbreken. Ze horen er dan niet meer bij. Ze zijn een tegenstelling tot het na te streven natuurlijke landschap. Bij een 'oerbos' hoort geen 'moderne' molen.

De plannen voor de nieuwe moerasgebieden voorzien in het vergraven van het historisch gegroeide cultuurlijke landschap. Slootjes, wetting, dijken en kaden, worden opgeofferd. Molens zouden ook dienen te verdwijnen.

Indien we de molens WEL willen behouden dan dient ook het landschap waarbij ze behoren en dat ze hebben doen ontstaan en bewaard, zoveel mogelijk ongerept te blijven bestaan.

Als bewuste exponent van een CULTUURLIJKE samenleving (en tevens als bedienaar van een molen, hoogtepunt in de cultuur van mensen) mag duidelijk zijn wat de schrijver voorstaat.

Landschap wordt overal eender

In het periodiek van de bond Heemschut (jaargang 70 nr. 3, juni 1993) schrijft eindredacteur drs. J. Kamerling in zijn inleiding:

"Het Rijk zet tegenwoordig z'n beste beentje voor als het gaat om het handhaven en zelfs terugbrengen van natuurwanden. Allerlei zeldzame planten- en diersoorten krijgen nieuwe kansen. Op zichzelf is dat toe te juichen maar over het veiligstellen van cultuurhistorische waarden tref je weinig aan in de beleidsstukken."

"Een jammerklacht tijdens de jubileumviering van 'Cluverius', de vereniging voor historisch-geografen in Amsterdam. In dit themanummer over cultuurlandschap, gaan we in op de onderwaardering van dat waardevolle stuk Nederland. Ons land dreigt hoe langer hoe meer overal eender te worden. Herinneringen aan vroegere vormen van bedrijvigheid - mijnbouw, veenontginning - worden steeds meer uitgewist. Maar wel is de overheid er als de kippen bij om 'natuurbouw' te plegen en oude veengebieden vol te zetten met bijvoorbeeld grote aantal populieren. In de strijd om de benutting van de schaarse ruimte in ons land 'verliest' het cultuurlandschap het dus steeds vaker van de natuur maar daarnaast bovendien van de commercie."

"Staatssecretaris drs. J.D. Gabor van Natuurbeheer moet in deze moeilijke belangenstrijd beleid zien te voeren. Hij probeert, zegt hij in een interview met Heemschut, de belangen van natuur, landschap en landbouw zo evenwichtig mogelijk af te wegen in de richting van een duurzame benadering..."

Een klein citaat uit een van de artikelen door Leo van der Meule: "Een groot deel van het huidige bos- en natuurareaal dateert eigenlijk ook pas uit de vorige eeuw."

En even verder: "...maar over het veiligstellen van de cultuurhistorische waarden vinden we vrijwel geen woord. Terwijl toch ook op rijksniveau genoegzaam bekend is dat vrijwel geheel ons land(schap) door menselijk ingrijpen gevormd is. De aantrekkelijkheid van deze zompige delta is juist gelegen in het op harmonieuze wijze uitbuiten door de mens van hetgeen de natuur hem in eerste aanleg verschaft. De combinatie van profiteren, vormgeven en aanpassen is tot ver in onze eeuw blijven bestaan. Dat geldt dus voor alle landschappen, ook de jongere. Voorkomen moet worden dat de landinrichting ontaardt in een overigens goedbedoelde wildgroei van allerlei natuurgebieden op plaatsen waar 'vrije' natuur al eeuwen tot het verleden behoort. De historische geografen kunnen dit juist vanuit de door haar beoefenaren opgebouwde kennis voorkomen."

Onder kop

Natuurbouw schuift cultuurhistorie terzijde
schrijft drs. H.C. Franssen in een interview met prof. G.F. Borger:

"Met het landschap liep het wel los, dat hoefde niet speciaal beschermd te worden. Dacht men. En zo zijn er voor historisch-geografische waarden nog altijd geen wettelijke beschermingsmogelijkheden voor handen. Professor Borger, gewoon hoogleraar historische geografie aan de Universiteit van Amsterdam, heeft genuanceerde opvattingen over de bescherming van historische waarden in het landschap. Hij is voorzitter van het platform landschap en Cultuurhistorie; een samenwerkingsverband van een aantal organisaties op het gebied van toerisme, natuur- en landschapsbescherming. De Bond Heemschut maakt er deel van uit."

De Zwaluw in Zuurdijk verdwijnt uit het zicht.

"Hoe is het gesteld met de wettelijke beschermingsmogelijkheden van historisch-geografische waarden?"

"Die zijn niet voorhanden", zegt prof. Borger kortweg. "Na de Tweede Wereldoorlog had men het idee dat het landschap niet veranderde. Daar zit een stukje nationaal-socialistische ideologie achter. Blut und Boden, de bodem bepaalt het bloed. De bodemgesteldheid bepaalt het karakter van de bevolking. Het landschap verandert niet: die notie had men nadrukkelijk. En dus hoefde je het landschap niet te beschermen. Maar het landschap wordt wel degelijk door mensen beïnvloed. Grote ingrepen hebben sindsdien plaatsgevonden door de ruilverkavelingen. Men zag dat aanvankelijk niet als een bedreiging. Op het ogenblik is het zo dat historisch-landschappelijke waarden alleen beschermd kunnen worden als ze een dienende functie hebben ten opzichte van de gebouwde omgeving, want dan vallen ze onder de kaders van de Monumentenwet, of als ze een dienende functie hebben ten opzichte van de natuurwaarden, dan vallen ze onder de Natuurbeschermingswet."

Prof. Borger vindt dat we ons niet blind moeten staren op een komende verbetering in de Natuurbeschermingswet. Hij vindt het veel beter om bij nieuwe plannen meteen duidelijk aan te geven: dat is geschiedenis en deze manifesteert zich in die en die elementen. Men dient daartoe bereid te zijn. "Want al die gevechten met beschermers kosten alleen maar ik weet niet hoeveel geld..."

"Niet, dit slootje of dit weggetje is zo belangrijk, want hier heeft Floris V nog gelopen. Dat is niet van belang."

...Hoe heeft de bewoningsgeschiedenis geresulteerd in de huidige inrichting en welke aspecten van die inrichting laten dat verleden nog zien?"

Borger even verder: "heel veel plannen, geïnitieerd vanuit economisch sterke functies, hebben gigantische schade- en verliesposten opgeleverd, omdat men de cultuur en de emoties van de bevolking over het hoofd heeft gezien. Bijvoorbeeld de

Vrije Geer in Amsterdam. Bewoners verzetten zich tegen de plannen van de gemeente, omdat men geen rekening had gehouden met de kwaliteit van de ruimte in de beleving van de bevolking. Er was toen geen informatie over.

Dat levert grote verliesposten op! Dat vermijdt men liever. Cultuurhistorici laten als regel alle mogelijkheden van sturing passeren. Pas op het allerlaatste moment, als zichtbaar is hoe groot de ellende is loopt iedereen te hoop tegen de plannen. Op het moment dat er iets te sturen is laat men het getij verlopen."

'Natuurbouw'

Kan Prof. Borger voorbeelden noemen? Voorbeelden van sluipende nieuwe ontwikkelingen, die op dit moment plaatsvinden en de kwaliteit van de ruimte ernstig bedreigen?

Dat is niet eens zo makkelijk. Hij aarzelt. Dan: "De strategische groenprojecten. De grote mode van natuurbouw. Sommigen hebben dat de wederopstanding van de dragline in het landschap genoemd. Wat vroeger in het kader van de ruilverkaveling plaatsvond, gebeurt nu op grote schaal in het kader van natuurbouw, waarbij de cultuurhistorie terzijde wordt geschoven en ook de kwaliteit van de gebouwde omgeving vaak niet in stand wordt gehouden..."

Landbouw - landschap

"Als we het hele Hollands-Utrechtse veengebied vol zetten met bomen, omdat de landbouw in de veenweidegebieden over twintig jaar toch niet lonend meer is, tasten we het landschap wezenlijk aan. Op ongelofelijk grote schaal worden op dit moment populieren geplant. De produktie moet terug gebracht worden, natuur moet groeien, recre-

atieve functies versterkt worden. Als je dat allemaal aan de marktontwikkelingen overlaat, komt er landbouwgrond vrij op plaatsen waar we dat eigenlijk niet willen.

Stel dat in Waterland de boeren en masse zeggen: nu is er geen lol meer aan, we kunnen het economisch niet meer volhouden - slechte grond, slechte ontsluitingsmogelijkheden - en Waterland zou ineens verkocht worden aan manegebedrijven en autoslopers... Zitten we daar op te wachten?

Wat is het beleid bij dergelijke ontwikkelingen? Dat is nog niet doordacht. Ik denk dat je van gebieden die qua recreatie en natuurontwikkeling van belang zijn, de dragende functie van de landbouw moet erkennen."

Slot

Hiermee wil ik de uitgebreide reeks citaten van Prof. Borger zoals ze voorkwamen in het blad Heemschut, besluiten. Het is een opluchting om te vernemen dat de verontwaardiging over de ingrepen in het landschap niet iets uitzonderlijks is, of bij uitzondering voorkomt onder molenaars.

Reacties in allerlei media van gewone burgers, grote borden langs wegen in de betrokken gebieden, geven op niet mis te verstane wijze aan hoe over de plannen wordt gedacht.

De verontwaardiging onder molenaars en onder burgers is breed verspreid. Misschien dat de overheden, die er toch zijn vóór de burgers, weer leren luisteren naar de stem van de gewone kiezer en wat minder naar de voorstellen van - vermeend - deskundige ambtenaren, die vaak slechts oog hebben voor een zeer beperkt stukje van de problemen en hun oor slechts laten hangen naar de geluiden die afkomstig zijn van een hogere trap van de bestuurlijke ladder.

Professor Borger verwijt de cultuurhistorici dat ze meestal te laat zijn, als er nog mogelijkheden zijn om het omheil af te wenden. Het valt te hopen dat molenminnend Nederland nog wel op tijd zal zijn om het 'sluipend kwaad' te keren.

Er bestaan nogal wat verbindingen tussen molenorganisaties en overheden op diverse manieren. De kans is levensgroot dat heel veel bestuursleden van molenstichtingen e.d. met de ene pet op zaken op stapel zetten die zeer nadelig zijn voor het landschap en de molen daarin. Terwijl ze in een volgende vergadering de zaken van de molens moeten behartigen. Welke van de twee zal dan het onderspit delven? De zaak die men beroepsmatig dient, of de molens die in de overgebleven uurtjes worden bedacht?

J. Kurver

Ook in België protest.

WAT DE MOLENAAR ZAG EN HOORDE

In het Utrechtse is het al jaren gewoonte dat er een Jaarboekje verschijnt van de Utrechtse Molentichting. Op zich is dat uiteraard niets bijzonders. Zulke verslagen verschijnen overal. In het Utrechts Jaarboekje staan echter de verslagen, geschreven door de verschillende molenaars persoonlijk. Daardoor ontstaat nogal wat diversiteit. Men kan daar bezwaren tegen aanvoeren. Een verslag zou de situatie op de molen veel rooskleuriger kunnen schetsen dan de werkelijkheid, of, wat ook voorkomt bij wat nurkser ingestelde molenaars, te negatief.

Zo zijn er molenaars die geweldig actief zijn op hun molen. De grootste werken worden verricht. Ze schrijven daarover alsof het vanzelfsprekend is en niet veel meer dan een bagatel. Daartegenover zijn er molenaars die hun handen meer dan vol hebben enkel aan het onderhoud van de werf en het gewone smeren van het gaande werk. Er zijn molenaars die flink wat geld aan hun hobby spenderen, terwijl anderen elke spijker declareren. Er zijn er die honderdduizenden omwentelingen maken alsof het volkomen vanzelfsprekend is. Maar er zijn er ook die slechts incidenteel draaien en waarvan je al lezende zou denken dat er kilo's reuzel doorheen gaan.

Een grote diversiteit dus. Soms heel zakelijk, soms veel afstandelijker en meer bespiegeld. Een enkele keer zelfs spannend, vooral als het over weersituaties gaat.

Een enkeling ziet kans om van zijn stuk bijna humoristische proza te maken.

Ofschoon al enkele jaren oud, toch nog altijd een verhaal om van de smullen: Hieronder de column van Karel de Bie.

Jaarverslag Molen De Hoop Loenen a/d Vecht 1990

Wat doet een op het oog normaal mens op een tamelijk krakkemikkige molen die weliswaar kan draaien maar geen enkel werktuig meer heeft? Het antwoord op deze prangende vraag is niet te geven, om de dood eenvoudige reden dat er geen verklaring voor KAN zijn. Dit moet vallen in de categorie natuurverschijnselen net zoals eb en vloed. Ogen-schijnlijk is er dan ook niets te beleven op zo'n molen. Desondanks wordt verwacht dat jaarlijks verslag wordt gedaan van hetgeen zoal in het afgelopen jaar voor belangrijks door die mens op die molen is gedaan. De kans om zodoende in herhalingen te vallen is daardoor erg groot. Ik zou er bij voorbeeld melding van kunnen maken dat de bomen voor mijn west-zuidwestelijke neus weer iets groter zijn geworden en dat de verwachting voor volgend jaar zal zijn dat naar alle waarschijnlijkheid ze ook dan weer ietsie pietsie groter zullen zijn. Echt

MOGEN WIJ HET EVEN MET U HEBBEN OVER HET GEZICHT VAN UW BEDRIJF?

Wilhelmina levert bedrijfskleding in vele uitvoeringen, modellen en materialen. Maar ook effectmatten, poetsdoeken, kleefzwabbers en handdoek- en zeepautomaten. Afname van deze producten en nog vele andere in combinatie met Wilhelmina's unieke huurservice geeft u de zekerheid van altijd schoon en compleet materiaal. Want zeg nu zelf, een onverzorgd bedrijf dat is toch zeker geen gezicht.

Wilhelmina werkt aan schoner werken.

Wilhelmina Textielreiniging bv
Kanaaldijk Zuid-West 9
5706 LD HELMOND
Tel. 04920-35820

Wilhelmina

werkt aan schoner werken

interessant is het niet. Ik realiseer mij dat dit probleem zich bij andere molenaars ook voordoet. Sommige zijn echter begiftigd met een soort verbale verkleedkist waaruit zij op elk willekeurig moment kunnen putten. Zij zijn in staat om zodoende een prachtig verhaal te maken van volstrekt niets. Voor zover ik weet hebben vissers ook deze eigenschap. Hoewel een begenadigd molenaar (vind ik zelf) versta ik deze kunst niet. U zult het dus moeten doen met een opsomming van gebeurtenissen die voor mij zeer van belang zijn geweest. Tevens verkeer ik in de overtuiging dat dit ook voor de molen geldt. Deze vaart wel bij mijn inspanningen. Het welvaren bestaat er overigens uit dat het verval enigszins kan worden afgeremd. Dit ter waarschuwing.

In het algemeen is het, zoals gebruikelijk (daar gaan we al) heerlijk toeven geweest op de molen "De Hoop" te Loenen a/d Vecht. Ondanks de matige staat van onderhoud en het permanent moeten draaien voor de prins, blijft het een groot plezier om deze dame regelmatig te bezoeken. De geur van de natte houtmolen en klam stof vermengd met een vleug ammoniakdamp van de duivenpoep en verse koffie in combinatie met het gerommel van de bonkelaar, heeft kennelijk iets verslavends. En als verstokte homo-fumans kan ik daar over oordelen. Naast het dromen en leuteren respectievelijk in, op en over de molen wordt er natuurlijk ook wat gedaan.

Zo hebben we de muren aan de binnenzijde ontdaan van loszittend pleisterwerk (geschat 80%). Op zichzelf lijkt dit tamelijk nutteloos maar het oogt minder vervallen en het levert aanzienlijk minder rotzooi op. Het pleisterwerk in deze molen heeft namelijk de eigenschap om in een continu proces tergend langzaam in kleine delen van de muren te vallen. Dus constant rommel op de zolders. Vandaar! Als je dan tevreden staat te kijken naar het resultaat, dan hoor je plotseling boven een chique gekraak (niet van dat lompe, maar beheerst). Dan blijkt dat er een kam uit het bovenwiel is los geraakt, die vervolgens is gekraakt door de kennelijk iets minder gammele kammen van de bonkelaar. Ik sta versteld wat een simpele bouwstof als hout voor verrassende effecten kan opwekken. Den Besten heeft op zijn eigen professionele wijze "even" een aantal nieuwe kammen gemaakt en geplaatst. Ik dacht altijd dat het maken van kammen chirurgie was, maar dat was weer een van de vele vergissingen. Dat doe je met een bijl. Weer wat geleerd.

Weer rust in de molen. Je kijkt wat rond en dan (pas) valt op dat de begroeiing op en in het metselwerk langzaam het uiterlijk en de omvang krijgt van een gemeentelandschap waarvoor het beleid heeft besloten om een ecologisch experiment uit te voeren door de natuur zijn gang te laten gaan. Dat is modern (en spaart geld volgens mij). Geheel in strijd met de tijdgeest, de gifspuit erop. Toch een beetje hetzelfde gevoel als vroeger bij het stiekem fikkie steken. Je weet dat het eigenlijk niet mag maar je hebt het gevoel dat je het volledig onder controle hebt.

Dan ineens een onduidelijk figuur voor de molen. Of hij op de molen foto's mag maken van Maywood. Nu heb je in de opleiding enige kennis opgedaan van allerlei soorten wood, maar Maywood? Nooit van gehoord. Dit blijkt een culturele ommissie in mijn persoonlijke belangstelling te zijn. De meisjes Maywood blijken zangeressen te zijn die uit dien hoofde worden uitgezonden naar Zagreb in verband met het songfestival aldaar. Dat fenomeen volg ik al niet meer sinds het orkest telkens weer probeert de onderwerpen van die avond van de bühne te tetteren. Ten behoeve van de internationale introductie van de dames worden dia's van het land van herkomst getoond tijdens de aankondiging. Eerlijk is eerlijk ik had het hartstikke leuk gevonden als weet ik hoeveel miljoen idioten, die wel naar het festival kijken, mijn molen zouden zien. Dat hebben ze nog iets nuttigs gezien. Het professionalisme van deze dames heeft mij toch verrast. Tien meter boven de straat op de stelling van een molen die op zich niet overal even betrouwbaar oogt en dan toch lachen. Hoewel de duur van die lach beslist niet langer was dan de sluitersnelheid van het toestel van de fotograaf.

Het resultaat van het optreden van de meisjes Maywood in Zagreb was overigens vergelijkbaar met de bouwkundige staat van de molen. Overigens nooit een foto van die sessie terug gezien ondanks de toezeggingen.

Via het ristelcircuit enige emmers professionele witte verf geregeld. Het pleisterwerk aan de buiten-

zeilmakerij Fa. van Neerven & Zn.

opgericht

1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR
IN

NEDERLAND, BELGIË

EN DUITSLAND

IN

KATOEN, W.K. 77 EN VLASDOEK

DR. VAN ERPSTRAAT 1

5341 AK OSS

TELEFOON 04120-24028

zijde opgeknapt en vervolgens wit geschilderd. Daarop kwamen veel positieve reacties van de straat. Zelf waren we er ook zeer tevreden over. De kwaliteit van de molen verbeterd niet zozeer maar het oogt zeer goed.

Op nationale molendag wind uit west. Vanwege de windbelemmering zeer ongunstig. Buurman Jan van Bergijk draait kaal en ik met vier volle. Leg dat een bezoeker maar eens uit. Trouwens vanwege het slechte weer matig bezoek met dito opbrengsten in de pot.

Het kantoor waar ik ons dagelijks brood probeer bij elkaar te scharen wordt verlaten en vervolgens afgebroken. Als straatarme molenaar wordt je dan wakker. Ondanks overheidsbezit toch legaal een lading lichtarmaturen veroverd. Inmiddels hebben enige daarvan reeds een bestemming buiten Loenen gevonden.

In augustus is de heer Schuurman (voormalig eigenaar van de molen woonachtig naast de molen) overleden. De molen zes weken in de rouw. In de opleiding heb je geleerd dat dat moet en hoe. Dan onderga je dat als een van de rituelen waarvan het bestaan niet mag verdwijnen. Als zoiets werkelijk gebeurt en je het geleerde in de praktijk moet brengen dan weer voel je (ik) dat je als vrijwillig molenaar eigenlijk niet meer bent dan een passant. Op dat moment voelde ik toch een zekere schroom omdat je met een eerbetoon aan de overleden voormalig eigenaar eigenlijk iets doet waarvan je kan verwachten dat die man bij leven gezegd zou hebben "jongen daar weet je geen bal van, doe dan ook niet alsof". Life goes on!

In augustus zijn (weer) twee nieuwe zeilen gemaakt. Nu is dat aspect perfect in orde. Met het maken van die zeilen nog les gehad van Eveline Pouw. Weer een ervaring rijker.

In september Open monumentendag. Zeer veel bezoekers (geschat 140). Geen tijd gehad om koffie te drinken (en dat wil wat zeggen). Aan het eind van die dag een snerpend geluid van uit het penlager. Dan voel je je toch weer een beetje een groentje. Want wat denk je dan? Daar is iets verschrikkelijks aan de hand. Iets waardoor de molen lange tijd buiten gebruik zal zijn. Een spookbeeld voor mij als vrijwillig molenaar. Onmiddellijk de molen stil gezet en contact opgenomen met Den Besten en Pouw. Ik beschouw deze mensen als een soort vliegdekmoederschap waarop je altijd kunt landen als er iets mis is. Lager geïnspecteerd. Valt mee. Het broekstuk is niet te best en het lager zal iets verschoven zijn zodat de pen weer even moet "zoeken". Inderdaad geen problemen meer. Den Besten heeft desondanks het broekstuk enigszins verbeterd. De pensteen ligt nu weer (echt) vast.

In de tussentijd hebben we ook nog wat hekstocken met bijbehorende kluften vernieuwd. Over de 17e november is al genoeg geschreven met name door Jan Kurver. Toch wil ik hier wel kwijt dat een dergelijke weersverandering mij bijna heeft verrast. Om de laatste twee zeilen weg te halen moest de molen wel eerst verkruid worden omdat deze, door de wind van achter, niet meer voor te krijgen waren. Tot op het hemd natgerend terwijl na het

afzuigen het zonnetje weer doorbrak. Tot dan toe waren dat verhalen uit de stof voor de opleiding. Langzaamaan worden we toch doorgewinterd.

Tenslotte hebben we nog, zoals gebruikelijk in de wereld van autoslopers, van twee spaken van het kruirad één nieuwe gemaakt en gemonteerd.

Heel zielig is ook mijn teller op brute wijze aan zijn eind gekomen. Dan maar zonder. Tenslotte van Sinterklaas een nieuw veger en blik gehad. Dat is geen overbodige luxe in deze molen. Vanaf deze plaats kan ik een ieder aanraden een bezoek aan dit prachtig stuk historie te brengen. Want het lijkt alsof we alleen maar mopperen op de staat van de molen, niet iedereen mag echter zomaar kritiek leveren, anders.....

Wat hierboven beschreven staat wordt overigens enthousiast nageleefd en veelal van snerpend commentaar voorzien, door mijn trouwe maatje Susanne Veen. Na enig rekenwerk zijn we tot de conclusie gekomen dat wij in 1990 328 door haar meegebrachte speculaasjes hebben verorberd. Alleen al om die reden mag zij blijven.

Wordt vervolgd.

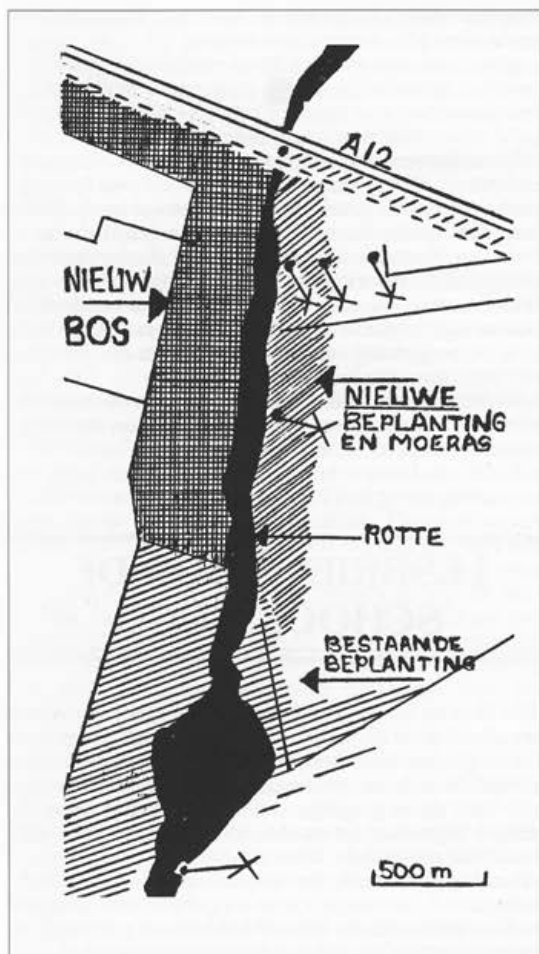
De Molenaar ontving van een collega kort geleden de volgende brief:

Beste J.

Hierbij het plan van de "Bosgekken" uit Den Haag. Helaas lopen ook de molens van Zevenhuizen alle vijf hierbij gevaar. Deze plannen zijn

Protest alom.

De nieuwe bossen aan de Rotte. Ook ten noorden van de snelweg is een zeer groot bos geprojecteerd.

De bovenste molens van Zevenhuizen komen in het moeras en de beplanting.

onlangs op inspraakavonden aan de belanghebbenden gepresenteerd, zeg maar door je strot geduwd.

Ik heb daar nog een vurig pleidooi voor de molens gehouden en op mijn laatste vraag aan de heren, of er overleg geweest was met Hofstra en Ottevanger van de afdeling Molens en Cultuur, werd mij gezegd dat dat inderdaad gebeurd was. Wel, navraag leerde mij dat het niet was gebeurd. Kortom men liegt ook nog eens een keer tegen de mensen.

Wat is het probleem voor de molens: Aan de westzijde, overkant Rotte, komt een bosrand en aan de oostzijde komt een moerasstrook met beperkte boomgroei. "Hoe komt het in hun herenpan op, vraag je je wel eens af?" Kortom; de laatste molens van de 52 die er ooit stonden, worden ook geofferd voor de stedeling.

...Verontruste molengroeten vanuit molen nr. 3

Tot zover de brief. Bijgevoegd was het ontwerp bosplan voor het voorgenomen Bentwoud. Blijkens een daarin voorkomende kaart is het voor vier van de vijf molens wel bekeken. Hun praktische werkzaamheid zal voor een groot deel komen te vervallen. Vanuit het westen is een bos gepland en zelf komen ze ook in de begroeiing te staan. Zoiets is voor de rechtgeaarde molenliefhebber om hels van te worden. Dit soort min of meer gewelddadige overvallen zouden met gelijke munt moeten kunnen worden terugbetaald, maar ja, dat mag niet, zegt men...

In de plaatselijke pers was er ook aandacht voor een *alternatief plan* van Ir. D. van der Eijk, dat alleszins de aandacht verdient.

Enkele citaten daaruit: "Het gebied heeft bijzondere landschappelijke en cultuur-historische waarden. Het heeft een voor de randstad verrassend grote openheid en vormt in Zuid-Holland het laatste nog vrijwel onaangestaste droogmakerijen-landschap. Door het Bentwoud precies in het centrum van het gebied te leggen, wordt het gebied zijn openheid ontnomen en worden cultuur-historische waarden in hoge mate aangetast, denk aan Zoetermeer."

"De stuurgroep Groene Hart merkt in haar eindrapport (jan. 1992) op dat Het Groene Hart gereserveerd moet worden voor landbouw, natuurbehoud en meer of minder intensieve vormen van recreatie. Het Groene Hart wordt daarmee de contramal van de stedenring van de randstad. Een goede doelstelling, die gelukkig breed gedragen wordt. Helaas is de uitwerking voor het droogmakerijen-gebied anders."

"Het Bentwoud past niet in de historie van het gebied. Het staat wetenschappelijk vast dat in dit gebied nooit een bos is geweest. De bedenkers van het Bentwoud hebben dit over het hoofd gezien. Zij dachten met de aanleg van het Bentwoud het hier verloren gegane oerbos te herstellen. Nu de feiten anders zijn, wordt verwacht dat de bedenkers zo fair zijn hun plan in te trekken. Hoe heeft dit gebied er dan wel uitgezien? De bodem van de droogmaking bestaat uit zeeklei die tot circa 2500 voor Chr. is afgezet. Het gebied was toen te vergelijken met het huidige Waddengebied. Daarna raakte het afgesloten van de zee en vormde zich een zoet meer. Water- en moerasplanten zorgden voor een verlandingsproces dat tot circa 1200 na Chr. is doorgegaan. In het zoekgebied van het Bentwoud waren de omstandigheden te voedselarm voor de ontwikkeling van een bos. Hier groeide voornamelijk veenmos. Een ideale grondstof voor het maken van turven. Al gauw ontstonden - door vervening - uitgestrekte plassen. Deze zijn in de 17e, 18e en 19e eeuw drooggemaakt en in gebruik genomen als landbouwgrond. "Graan voor Visch" is de naam van

een boerderij die gedoemd is in het Bentwoud te verdwijnen..."

De molenaar zag en hoorde van een bijzonder jubileum. Vijftig jaar molenaar en vijftig jaar getrouwd zijn is geen alledaagse gebeurtenis. Deze twee wel zeer bijzondere mijlpalen heeft de heer Dirk van Harte op de viergang van Aarlanderveen bereikt. Ofschoon geen lid of instructeur van het Gilde, menen we toch hem met deze uitzonderlijke jubilea van harte te moeten feliciteren. Vijftig jaar écht beroepsmatig op een watermolen en dan nog wel een gangmolen blijft een prestatie. Om het iedereen dan naar de zin te maken, ook wanneer de wind er wel eens geen zin in heeft, is geen sinecure.

Familie van Harte, van harte proficiat!

LESBRIEF VOOR DE SCHOOLJEUGD

De laatste jaren wordt het Gilde meer en meer benaderd door de jeugd, met het verzoek, materiaal toe te zenden voor het maken van een scriptie, met als onderwerp de windmolen. Wij doen dan steeds ons best deze jeugdige belangstellenden voor de molen tegemoet te komen door het zenden van bruikbaar materiaal.

Daarbij komt ook dat vanuit de scholen steeds meer wordt gevraagd, of er mogelijkheden bestaan molens te bezoeken. Hieruit hebben wij gemeend te moeten vaststellen dat ook bij het onderwijzend personeel en oudercommissies, een toenemende belangstelling groeiende is.

Deze vragen om materiaal, en de toename van klassikaal molenbezoek, heeft niet alleen ons, maar ook de Stichting de Utrechtse Molens, aan het denken gezet in welke vorm wij aan deze groeiende belangstelling voor de molen tegemoet zouden kunnen komen.

In nauwe samenwerking met een drietal studentes van de Universiteit, afd. Pedagogie & Educatie, de stichting en het Gilde zijn we tot een - in de onderwijswereld reeds als professionele uitvoering genoemde - vorm van een Lesbrieven gekomen. Het resultaat van deze overdenkingen ligt nu voor ons. Wij zijn na zorgvuldige overweging, ervan uitgegaan om een tweetal lesbrieven uit te geven. Te weten een, inmiddels gereedgekomen deel betreffende de poldermolen en een tweede, later uit te geven deel, betreffende de korenmolens. Met beide lesbrieven dekken we dan zo'n 90% van alle molens in ons land. Zoals u op de foto ziet bestaat het geheel uit een drietal afzonderlijke delen, t.w. de lesbrieven zelf, een werkblad en een docentenhandleiding. Gezamenlijk zo'n 28 bladzijden tekst inclusief een bouwplaat voor een wipmolen en een kleurplaat.

KUNSTMOLENSTENEN

**ZWEL MET ZACHTE UITSLAG ALS MASSIEVE,
KUNNEN WIJ U NAAR KEUZE LEVEREN.**

Onze maalstenen worden vakkundig afgewerkt, vooral ook het scherpen en het goed onder de rij brengen.

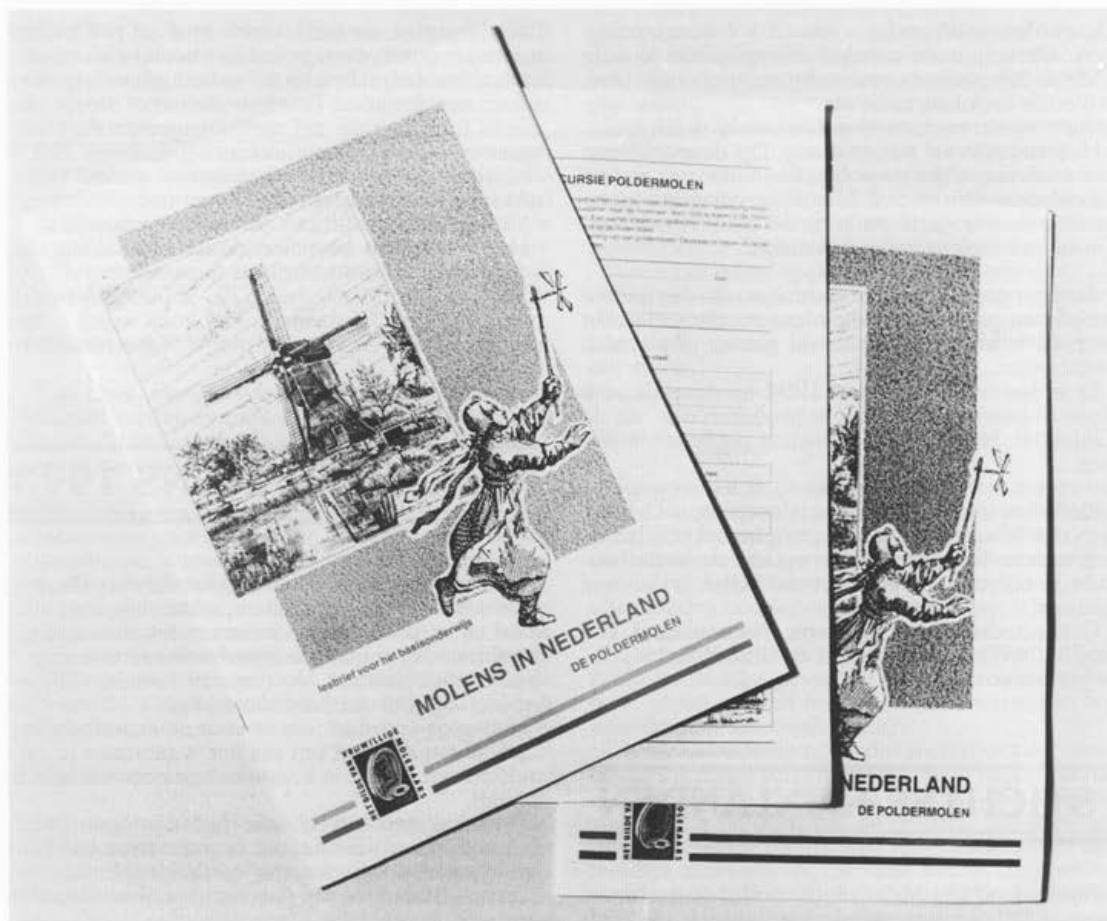
Ook is in ons bedrijf gelegenheid, voor hen die daar prijs op stellen, om onze stenen te zien malen.

Ook voor nieuwe Duitse blauwe stenen kunnen wij u van dienst zijn.

Voor verdere inlichtingen graag bereid.

A. H. KEES
**KUNSTMOLENSTEENFABRIEK
EN MOLENAARSBEDRIJF**
VALKENSWAARDSEWEG 3, 5595 CA
LEENDE
TELEFOON (04906) 1207

De lesbrief "Molens in Nederland" met als ondertitel "De Poldermolen" vertelt over het ontstaan van windmolens in het algemeen en de poldermolen in het bijzonder, het geheel voorzien van duidelijke illustraties.

Er is bewust gekozen voor een uitvoering met alleen lijntekeningen, dus geen foto's, waardoor kopiëren, door de scholen, t.b.v. de leerlingen en klassikaal gebruik, geen problemen oplevert. Dit kopiëren is, ook dan bij aanschaf door de scholen voor eigen gebruik, zondermeer toegestaan.

De aanschaffingsprijs per set is uiterst laag gehouden, nl. f 12,50 inclusief verzendkosten.

Wij hopen hiermede t.b.v. het onderwijs een leemte te hebben opgevuld en een goede handleiding te hebben aangeboden voor het nieuwe kerndoel op scholen, in het vak "omgevingsleer".

Tevens zal voor vele molenaars onder ons ook een probleem opgelost zijn daar we nu kant en klaar iets kunnen aanbieden aan de scholen in de omgeving van onze molens.

De lesbrief betreffende de korenmolen hopen we midden volgend jaar te kunnen aanbieden. Ook hierbij worden we weer nadrukkelijk gesteund door de Stichting de Utrechtse Molens. Deze stichting heeft trouwens ter gelegenheid van haar 30-jarig

bestaan alle basisscholen in de provincie Utrecht een exemplaar gratis toegezonden. De resultaten daarvan zijn reeds duidelijk merkbaar in de vorm van diverse aanvragen van scholen om een van de molens te kunnen bezoeken.

Te bestellen door overmaking van f 12,50 op gironummer 2144780, onder vermelding van "Lesbrief poldermolen".

OOST-GRONINGER MAALDAGEN

Al een aantal jaren stelt de Molenwerkgroep Oost-Groningen een rooster van maaldagen op, waarop is aangegeven welke molen(s) op de zaterdagen in de periode mei tot en met september voor het publiek open zullen zijn. Dat betekent, dat er tenminste één molen open is en dat de vrijwillige molenaars zich - naast de Nationale Molendag en de

Open Monumentendag - voor 3 à 4 keer vastleggen. De schema's worden doorgegeven aan de VVV's, campings, horecabedrijven, regionale pers, regionale en lokale radio etc.

Het succes is tot dusver matig. Op de maaldagen komt er nauwelijks meer bezoekers dan op andere zaterdagen. Om vooral de collega-vrijwillige molenaars elders te gerieven is op 18 juli j.l. een Oost-Groningse molenzondag gehouden.

Jammer genoeg hadden sommigen die dag andere verplichtingen, maar de molenaars die wel actief waren, hebben veel bezoek gehad. Zij waren enthousiast.

Er is dan ook besloten in 1994 op dezelfde voet door te gaan en opnieuw te proberen o.a. via de Gildebrief, Molens en de Molenaar publiciteit te krijgen.

De leden van de Molenwerkgroep Oost-Groningen zijn - vanzelfsprekend - graag bereid ook buiten het rooster hun collega's en andere molenliefhebbers te ontvangen. Vooraf even bellen is dan wel gewenst.

Contactadres: B. Oomkens, Nassastraat 65, 9675 EN Winschoten, tel. 05970-14269.

STICHTSE RIJNLANDEN

Bij de uitgeverij Matrijs te Utrecht is verschenen een uniek boek over de geschiedenis van de Zuid-Utrechtse waterschappen. Het boek werd uitgegeven n.a.v. het feit dat op 1 januari 1994 deze waterschappen zullen opgaan in het nieuwe, grote hoogheemraadschap 'De Stichtse Rijnlanden'.

De voor dit boek aangetrokken auteurs, allen deskundig op hun gebied, beschrijven de ontwikkelingen op waterstaatkundig gebied in de zuidelijke delen van Utrecht van het prille begin tot en met een blik in de toekomst.

Al lezende komt men tot de conclusie dat de zo op het oog droge stof, gebaseerd is op een zeer levendige geschiedenis. Dit te meer, daar deze waterschappen behoren tot de oudste van ons land. Langs de rivieren de Lek en Rijn lagen tot voor kort, b.v. nog enkele gerechten en waterschappen, waarvan de geschiedenis zo'n 800 jaren terug gaat. Helaas zijn deze in het proces van schaalvergroting gedurende de loop der jaren opgegaan in steeds in omvang toenemende bestuurlijke organen.

De gemeenten die nu komen te liggen binnen het gebied van het nieuwe hoogheemraadschap "De Stichtse Rijnlanden" zijn: Amerongen, De Bilt, Breukelen, Bunnik, Cothen, Doorn, Driebergen-Rijsenburg, Harmelen, Houten, Langbroek, Leersum, Lopik, Maarssen, Montfoort, Nieuwegein, Oudewater, Rhenen, Schoonhoven, Utrecht, Vlist, Vleuten-De Meern, Wijk bij Duurstede, IJsselstein en Zeist.

Mede gezien de behandelde stof en het gebied waarover geschreven is, zal het boek vele vrijwilligers, direct betrokken bij de waterhuishouding, zeer zeker aanspreken. Te meer daar het boek niet alleen interesse op zal wekken, gezien de tekst, maar ook om de fraaie uitvoering daarvan. Het is voorzien van vele foto's, kaarten en andere veelal niet toegankelijke gegevens.

Wij kunnen het dan ook van harte aanbevelen.

Het boek is te bestellen door overmaking van f 45,- (incl. portokosten) op girorekening 42 39 476 t.n.v. Matrijs, postbus 670, 3500 AR Utrecht, o.v.v. 'Stichtse Rijnlanden'. Het boek wordt u dan na verschijnen zo spoedig mogelijk toegezonden.

NAJAARSEXAMENS 1993

Dit najaar waren er slechts 15 kandidaten, die examens wilden doen. Omdat ze, natuurlijk, niet allemaal uit hetzelfde gebied kwamen, moesten er toch 5 examendagen georganiseerd worden: drie dagen met drie kandidaten, één dag met twee kandidaten en één dag met vier kandidaten.

Het enige voordeel was er voor de examinatoren. Zij hoefden dus niet om zes uur 's morgens te vertrekken om op tijd in b.v. het hoge noorden aan te komen.

De resultaten waren over het algemeen goed. Jammer, dat op de dag dat er maar twee kandidaten examens gingen doen, er één zakte.

De kandidaten die wel slaagden, worden hieronder vermeld:

donderdag 30 september 1993 op de Grote Poldermolen te Slochteren:

M. Biesheuvel uit Kolham; M. Kukler uit Winsum en M.R. Duursma uit Groningen

vrijdag 8 oktober 1993 op de 'Havekes Mölle' te Twello:

R.F.M. Wijkamp uit Amersfoort en J. Bouwer uit Dalfsen

vrijdag 15 oktober 1993 op molen 'De Korenbloem' te Zonnemaire:

C.M. van Weele uit Rilland-Bath

woensdag 20 oktober 1993 op molen 'De Oude Knecht' te Akersloot:

J.A. van Ammers uit Callandsoog; R. Veuger uit Wormerveer en A.A. Reinders uit Heerhugowaard

vrijdag 29 oktober 1993 op de Westveense molen te Woerdense Verlaat:

E. Stoop uit Woerden; M.N. Gouma-Kampinga uit Montfoort;

S. Fockens uit Delft en L. Brouwer uit Langerak.

Dit betekent een resultaat van 13 geslaagden op 15 kandidaten, waar we tevreden over kunnen zijn. Wij wensen alle geslaagden een fijne molen toe en geregeld veel wind, zodat ze nu eindelijk volop van hun hobby kunnen genieten zonder de zenuwen van 'examendoen'.

WAT WAS DAT VOOR 'N MOLENZAAK

Gelukkig, maar soms zijn we geneigd te zeggen helaas, komen er steeds meer mensen op de molen, die daar totaal niet gewend zijn rond te lopen. De meesten zijn zeer belangstellend en niet zo brutaal om ongevraagd deuren te openen of aan touwen te trekken enz. Er zijn echter altijd mensen die, maar nu zeker helaas, zich gedragen alsof zij thuis zijn en ook daar proberen te komen waarvan het duidelijk is, dat de molenaar dat liever niet heeft.

Zo zijn er ook gevallen bekend dat dit soort mensen de gesloten molendeur willen openen om hier

achter te kijken of er door naar buiten willen. Brutaalweg schuift men dan de grendel opzij en in alle gemoedsrust is men echt van plan soms zelfs met kinderen aan de hand naar buiten te stappen.

Om dit nu te voorkomen heeft men hier en daar een vergrendeling aangebracht op de vergrendeling van deze deur. Velen zullen nu reageren met b.v. wanneer komen we zover dat er een vergrendeling op de vergrendeling van de vergrendeling wordt uitgevonden. We kunnen hier inderdaad niets tegen inbrengen maar enkelingen onder ons blijken nu eenmaal zo tegen zichzelf beschermd te moeten worden.

Het antwoord op de laatste vraag wat is dat voor 'n molenzaak dient men dan ook te zoeken op een molendeur van een stelling of grondzeilmolen. Dat het voor velen een "echte" molenzaak was is niet zo vreemd daar het niet zo veelvuldig voorkomt. Toch meenden we deze molenzaak te moeten plaatsen daar het zo'n uiterst eenvoudig, maar zeker daarom niet minder afdoend antwoord is op het hierboven geschetste veiligheidsprobleem.

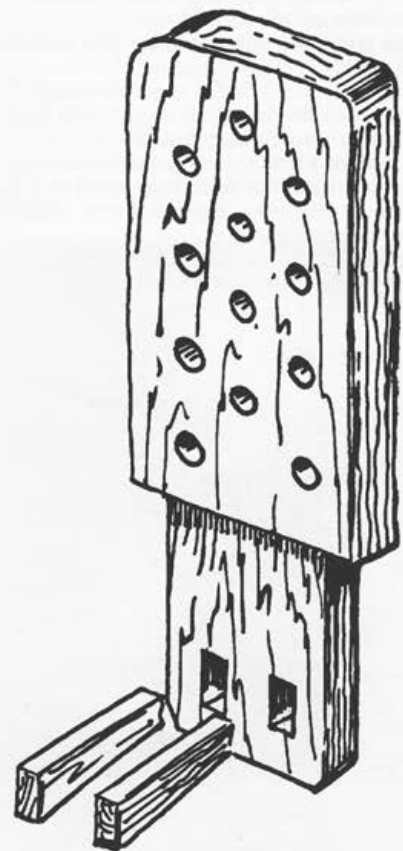
De geplaatste molenzaak is dus zo'n ei van Columbus om de domkoppen er nogmaals op de wijzen dat de bewuste grendel er niet op zit omdat de molenaar die vergeten heeft weg te schuiven. (Dit laatste was b.v. een antwoord van zo'n domkop.)

De getoonde schijf heeft een draaipunt uit het midden van de cirkel, waardoor hij altijd geneigd is in een bepaalde stand terug te vallen. In deze stand is het dan niet mogelijk zonder hem te verdraaien om de grendel uit de deurpost te trekken. De handeling bij het sluiten van de deur is uiterst eenvoudig, men schuift de grendel in het sponninggat en de schijf valt direct in zijn ruststand waardoor het niet meer mogelijk is de grendel, zondermeer terug te schuiven. De kosten voor het vervaardigen van een twee of drietal van deze schijven is bijna nul maar het rendement is van niet te schatten waarde.

ZIJN ALLE WINDWATERMOLENS POLDERMOLENS?

Rond de reacties op dat artikel (zie de vorige Gildebrieff) heerst een weldadige rust. Iedereen lijkt het er van harte mee eens te zijn. Dat is leuk. Er kwamen slechts twee reacties binnen, een mondelinge en een schriftelijke.

De mondelinge is van Eric Stoop, uit Woerden. Hij snuffelt veel in archieven en wees me erop, dat je 'poldermolen' ook kan lezen als 'de molen van de

Wat is dat voor 'n molenzaak

polder', maar dan 'polder' in de betekenis van 'waterschap', het publiekrechtelijk lichaam dus in juridische zin. 'De molen van het waterschap' of 'de molen van de polder'. De laatste zin is dan kennelijk verkort tot poldermolen, getuige het (sporadische) gebruik daarvan in antieke boeken.

In de tweede reactie van Ing. J. den Besten, wijst deze erop dat de meeste molenboeken in de 'namolentijd' zijn geschreven, toen "de generatie mensen, die nog beroepshalve uit de molenwereld stamden, grotendeels niet meer leefden". En "vanaf 1960 a 1970 waren er weinig mensen meer in leven, die nog volop het echte molenjargon beroepshalve beheersten".

Schrijvers van molenboeken van, zeg maar na 1960, die dus niet meer beroepshalve over het echte jargon beschikten, kwamen vanwege de dubbele betekenis, met het woord 'watermolen' in hun maag te zitten. Ze vonden echter in 'poldermolen' een prachtig alternatief.

Gaandeweg verloor het zijn oorspronkelijke betekenis, in plaats daarvan werd het verheven tot synoniem van watermolen. En nu, na ruim 30 jaar naoorlogse molenliteratuur, weten we niet beter meer. Want het woord 'watermolen', zo schrijft JdB weer, werd altijd gebezigd door de mensen die beroepshalve bij de molens betrokken waren, dus de ontwerpers, de molenmakers, enz. Dat blijkt bijvoorbeeld uit grote aantallen bestekken, van 1583 tot in de twintigste eeuw. Daar staat altijd watermolen en nooit poldermolen.

Het valt inderdaad op dat echte en (zeer) oude

molenaars nooit over poldermolens praten, maar altijd over watermolens.

PdM

MOLENLANDSCHAP

Foto 1 werd gemaakt op 18 september 1993, tijdens het jaarlijkse molenuitje van de Utrechtse molenaars. De Bonte Hen - in Zaandam - staat mooi ter ere van zijn driehonderdjarig bestaan.

Foto 2 is bijna vanaf hetzelfde standpunt genomen, ruim tachtig jaar eerder. Toch zijn het niet allemaal dezelfde molens.

Links - of foto 1 - oliemolen de Zoeker, in 1968 herbouwd op de plek waar tot 1914 oliemolen de Wind stond, links op foto 2.

De tweede molen is oliemolen de Os, onttakeld sinds 1916.

Molen drie, vlak naast de Os is verfmolen de Kat, die in 1904 tot stellinghoogte is afgebroken (foto 2) en in 1960 weer opgebouwd (foto 1).

De twee molens in de verte op foto 2 zijn watermolen Pinksternakel, die onttakeld werd in 1913, en oliemolen de Poelsnip, afgebroken in 1922 (en in Budel weer opgebouwd).

Dan, direct links van de Bonte Hen staat (foto 2) pelmolen de Grootvorst, verbrand in 1928. Op zijn

Molenlandschap foto 1.

plaats werd in 1964 paltrok de Gekroonde Poelenburg herbouwd (foto 1).

De molen rechts van de Bonte Hen tenslotte is oliemolen de Ooievaar. Die is op foto 1 niet te zien, maar wel de hoge (knalrode) schoorsteen van de

zoutjesfabriek van Duyvis, die vlak naast de Ooievaar is verzezen. Daar is de molenbiotop dan ook grondig verpest, maar vanaf het standpunt van de fotograaf lijkt het molenlandschap weinig aangetast. PdM.

DE LAATSTE KORENMOLEN VAN TIETJERKSTRADEEL

Onder deze koptekst is een goed verzorgd boekje uitgegeven n.a.v. de weer in gebruikstelling van Korenmolen De Hoop in Suameer, gemeente Tietjerkstradeel.

Korenmolen De Hoop in bovengenoemde plaats is, of liever was nu eens zo'n typisch voorbeeld van een restauratie uit het verleden, met de toenmalige heersende gedachte: 'als het maar weer op een molen lijkt'. We zullen hier niet ingaan op de details, maar het huidige gemeentebestuur is destijds opgezadeld met een 'gerestaureerde molen' die achteraf met veel onnodige extra kosten wederom aangepakt moest worden.

Enkele jaren geleden waren de vrijwillige molenaars reuze blij dat men vier nieuwe molenzeilen

kreeg, dan kon de men tenminste weer draaien en misschien ook malen. Maar helaas, dit feest duurde niet zo erg lang, daar zich al snel gebreken gingen vertonen, die het niet langer verantwoord maakten de molen nog te verkruien. Iets wat men destijds, bij de vorige restauratie, direct had moeten doen, heeft men domweg gelaten voor wat het was.

Gelukkig besepte het gemeentebestuur dat dit zo niet kon blijven en ging men om de tafel zitten, waarbij de centjes werden geteld, die hier en daar nog in diverse potjes zaten. Zoals altijd, het bijeen gesprokkelde bedrag was verre van toereikend om de molen weer maalvaardig te laten maken.

Deze toestand werd voorzichtig in de gemeenschap kenbaar gemaakt en al snel daarna meende het bedrijf Mölnlycke ter gelegenheid van de opening van een nieuw bedrijfsgeboude een flinke duw

Molenlandschap foto 2.

Het lichten van de vang op de Hoop in Suameer, door de heren J. v.d. Werf Weth., M. Anderson dir., Mölnlyke en Ir. Kloosterboer NTF. (Foto: Publiciteitsbureau Binne Kramer)

in de goede richting te moeten geven door een gift van f 5.000,-.

Als er een schap over de dam is, nu de rest begrijpt men wel, het karretje was over de top van de heuvel en met een beetje duwen en trekken komen dan de centjes toch op tafel.

Er staat nu weer een molen om door een ringetje te halen. Alle hulde voor eenieder die daaraan heeft meegewerkt, zowel daadwerkelijk als bescheiden op de achtergrond.

Van de diverse toespraken heeft de redactie niet veel begrepen, daar een gemeente-ambtenaar/ceremoniemeester zich eerst t.o.v. de niet-friezen meende te moeten verontschuldigen, dat alles maar in het fries uitgesproken moest worden.

Dit ondanks dat de uitnodiging in het nederlands was opgesteld. Op z'n zachtst gezegd een klein schoonheidsfoutje aan een zo'n vreugdevolle aangelegenheid.

HET WEER ZOALS HET WAS

door Jan Kurver

Deze keer wil ik enkele min of meer opvallende aspecten van het weer van de afgelopen nazomer behandelen. Niet zo zeer uit het heetst van de strijd, van achter de staart, bij het vangtouw. Nee, zo opwindend is het weer heus niet altijd. Het wordt een meer theoretische uitleg van het hoe en waarom van het recente weer.

Over dat weer kon best wel geklaagd worden. Een langdurige mooi-weer situatie, met een hogedrukgebied ten noorden van ons en warme oostenwind

deed zich niet voor. Veeleer was er sprake van het tegenovergestelde.

Wanneer ik het maalboek er eens bij haal, dan blijkt dat de overheersende windrichting in juli zich in hoofdzaak beweegt tussen zuidwest en west. In de zomer is dat niet bepaald een richting waar veel warmte vandaan komt.

Vanaf begin juli was er gedurende bijna iedere maaldag cumulusbewolking en de statistieken geven op, dat er iets meer wind was dan gemiddeld voor de periode. Op de 26e was er in het noorden stormachtige wind.

Na het midden van de maand werd het buiiger. Op

de 21e ontstonden zware buien met onverwacht zelfs onweer. Ook op de 24e was het, zelfs bij zuidwesten wind nog behoorlijk buig. Plaatselijk kwam op 25 en 26 juli hagel en onweer voor. De luchtdrukverdeling was voor ons steeds ongunstig: hogedruk in het zuiden en depressies noordelijk van ons.

In de eerste week van augustus werd de provincie Limburg bezocht. Het weer was redelijk en het valt op dat de scherpe kantjes van een passerend koufront er daar wel af zijn. Ook de buien, of buigigheid lijken wel minder. We hoorden daar in het zuiden berichten over slecht weer in het land, maar alles bij elkaar valt het daar mee. De temperatuur is er meestal wat hoger, en er is minder wind. Er heerst een wat milder landklimaat.

De molens hebben er al van oudsher niet voor niets zulke grote gevluchten, zeker wanneer je dat vergelijkt met de provincie Zeeland, die enkele weken later werd bezocht. Daar zijn de roeden veel korter.

Op de morgen van de 5e augustus kletterde de regen op het hotelraam en waren de hoge bomen van het Limburgse land goed te horen. Het waaide flink, zelfs voor Limburgse begrippen. Halverwege de dag werd het droog en al heel snel was het weer flink opgeknapt.

We slaan een flink aantal weerkundig minder interessante dagen over om te belanden bij zondag 22 augustus. Tussen hogedruk ten westen van Ierland en een vlakke depressie in de buurt van de Oostzee kwam een frontale zone - in feite een koufront - langzaam naar het zuiden zakken. Van over de Noordzee bereikte het front ons land, om hier te blijven steken. Ten noorden van het front was de wind noord en ten zuiden ervan ongeveer westzuidwest.

Dit is een situatie die niet alledaags is. Wij vrijwillig molenaars dienen bekend te zijn met de verschijnselen die horen bij depressies die zich ongeveer van zuidwest naar noordoost bewegen. Als regel gaan we er dan ook nog vanuit, dat ze ons ten noorden passeren, althans de kern. Fronten die dan passeren veroorzaken eerst een krimpde, en dan een ruimende wind.

Bij een warmtefront krimpt de wind tevoren meestal vrij ver terug, om bij de eigenlijke passage meestal niet verder dan ongeveer 90 graden te ruimen. Bij een koufront krimpt de wind veelal niet sterk, om bij de passage vaak meer dan 90 graden te ruimen. Daarbij komt dan nog; hoe dichter bij de kern, des te verder de ruiming. Ook kan men zeggen: hoe dieper, sterker de depressie, des te sterker de ruiming. Maar nu terug naar het weer van zondag 22 augustus.

Het front dat ons langzaam naderde en dat boven ons stil bleef liggen vormde de scheiding van koude en warme lucht, zoals steeds. Wanneer een koufront zich niet snel verplaatst ontstaat op de scheiding gemakkelijk een nieuwe depressie. Er is sprake van een golf warme lucht die op een bepaalde plaats over het koufront trekt, waarbij een nieuwe spiraal van lucht ontstaat, een storing. Op deze zon-

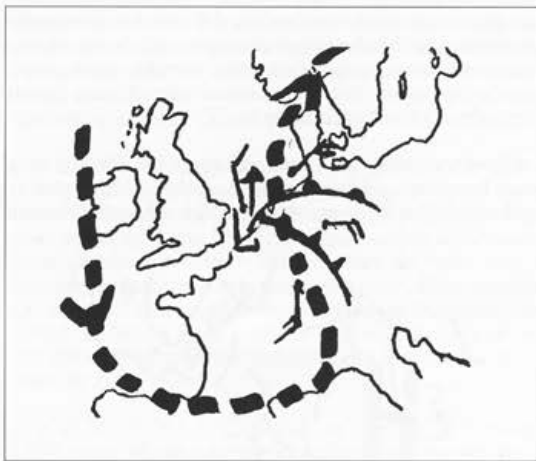
dag voegde een depressie uit het zuidwesten zich samen met het front, waardoor dit activeerde. In het grootste deel van het land waren er koude buien en flink veel wind uit noord tot noordoost en ook was er onweer. Maar in Limburg verkeerde men nog even in de zogenaamde warme sector. Het werd bij (de molen van) Wijlre zelfs 25 graden, terwijl het op hetzelfde moment in Lemmer (laten we zeggen bij de molen van Sloten) maar 10 graden was.

Nog enkele andere 'afwijkende' weersituaties deden zich in de afgelopen septembermaand voor.

Als gevolg van een niet zo vaak voorkomende hoogtestroming gebeurde het dat depressiekernen ons - anders dan normaal - komende vanuit het zuiden, langs de oostgrens schampten. Deze goed ontwikkelde hoogtestroming of straalstroom was langs de westkust van Frankrijk sterk zuidwaarts gericht om in de buurt van Noord-Italië naar oost af te buigen en dan vandaar naar het noorden te gaan.

De echte grote botsingen tussen koele en tropische lucht vonden steeds plaats in Zuid-Frankrijk en Noord-Italië. Geweldige hoeveelheden regen vielen er.

Op vrijdag 24 september en op de zaterdag daarna kwamen we onder invloed van zo'n depressie 'langs het oosten'. Er omheen draaide aan de oostzijde weer een golf warme lucht naar het centrum toe en even dachten ze bij RTL dat die ons ook zou

bereiken. Ofschoon de stroming van zuid naar noord gericht was, waaide de wind bij ons uit het noorden. Waarom die vreemde afwijking?

Op dezelfde wijze als een depressie die ons zuidelijk passeert met een westelijke hoogtestroming, een oostelijke tot noordoostelijke wind veroorzaakt, gebeurt dat met een depressie 'ten oosten langs'. We moeten dan de trekrichting van de depressie en wind aan de grond 90 graden krimpde draaien en dan klopt alles weer.

Op donderdag 30 september en de dagen daarna lag er een steeds dieper wordende depressie met z'n kern in de buurt van Ierland. In de meeste gevallen trekt zo'n systeem naar het oosten of noordoosten

met aan de zuidflank ervan de bekende fronten. Deze keer echter bleef zij op haar plaats liggen. Eigenlijk was de straalstroom ook hier weer de oorzaak. Weer was er sprake van een sterke, zuidelijke meander. De lus lag dit keer - naar het zuiden gericht - ten westen van Ierland, om naar het oosten af te buigen boven Frankrijk en bij ons in de buurt noordwaarts te gaan. De 'straalstroomslinger' ver-

anderde dit keer weinig van plaats en daardoor bleef ook de depressie behoorlijk vast liggen.

Voor ons in Nederland had het tot gevolg dat er gedurende enkele dagen niet al te sterke koufronten uit het zuidwesten naderden, bij wind tussen zuidoost en zuid. Flinkke windruimingen, zoals die na een koufrontpassage gewoon zijn, vonden niet plaats omdat er geen rug van hogedruk, of een nieuw hogedrukgebied op volgde.

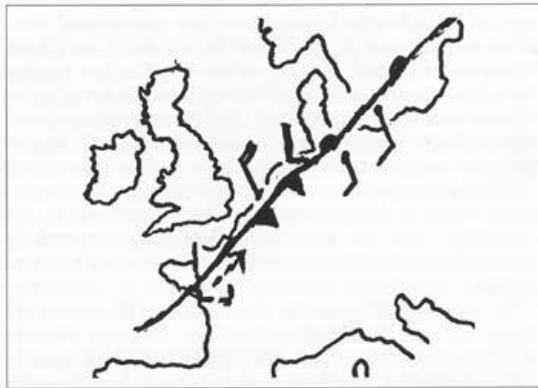
Op donderdag 14 oktober lag er boven ons land een front van zuidwest naar noordoost. Een niet zo gebruikelijke ligging. Aan de noordwestzijde was

koude lucht, in het zuidoosten warm. Het front was zo lang dat het zich uitstrekte tot in de Golf van Biskaje. Daar vandaan kwam - langs het front getrokken - een depressie naar ons toe en wel recht over ons land heen. Het werd uiteraard weer flink nat, maar dat waren we deze zomer wel gewend. Toen het systeem naar het noordoosten was weggetrokken, bewoog het koufront zich naar zuidoost en

begon koude, onstabiele lucht uit het noordwesten in te stromen. Dat was eer een 'gewone' afloop van een depressie die 'ongewoon' aankwam.

De tweede helft van oktober was er voortdurend sprake van een hoge barometerstand. Een groot hogedrukgebied nestelde zich min of meer permanent boven Britse eilanden, waardoor de wind

steeds rond noord of noordoost waaide en niet erg sterk was. De noodzaak tot veel kruien was niet aanwezig en ach, daar is niet zo veel op tegen, nietwaar? Misschien wordt dit het begin van een rustige, mistige november. Zo'n stel weken waarin er helemaal niks gebeurt? Wie weet?

NIEUWE DRUK SCHERMERLAND

Een boek over mensen en molens, van dijkgraven en dijken, planten en weidevogels, oude dorpsgezichten en geschonken gebrandschilderde ramen. Het vertelt van watersnoden en oorlogen, branden, perioden van welvaart en tegenspoed, maar vooral van de vele gewone dagelijkse gebeurtenissen waarmee het leven in de polder drie en een halve eeuw gevuld is geweest.

Er is plaats voor een groot drama uit de achttiende eeuw, en twee kleine uit de eeuw daarna herinneren er aan dat het de mens was, die de polder maakte en in stand hield: de enige vrij ongehavende grote droogmakerij in Noord-Holland. Het bevat een relaas van eeuwen pogingen de molens technisch te verbeteren tot tenslotte de vervanging door elektrische gemalen. Wat poëzie, het octrooi van 1631, vonden uit het archief en tot slot een gevarieerde kroniek completeren het geheel.

Kortom, het is een relaas van eeuwen zwoegen en triomferen om het nieuwe land te winnen en uit het water te houden. De lijnen zijn tot de negentiger jaren doorgetrokken.

- Het geeft in kleur de mooiste kaart weer, die ooit van de Schermer is gemaakt.

- Er staan plattegronden in van molens van vroeger en nu.

- Een doorsnede van een molen - een tekening uit het polderarchief - geeft veel oude benamingen.

- In 'Schermerland' zijn 8 bladzijden in 4-kleuren opgenomen en ruim 40 foto's, meest van oude prenten.

- Een bijzondere charme verlenen de ruim 115 tekeningen, die Henk Tol ontleende aan talloze prenten, gravures en etsen die de tekst op vrijwel alle bladen begeleiden.

- Ook de vele kaarten, portretten, rekeningen, een kermisbrief, oude keuren, handtekeningen en handmerken maken 'Schermerland' tot een bron van: lezen - bladeren.

Voor wie van het Hollandse polderland houdt.

Het boek werd bijgewerkt tot begin 1993, waarvoor een hoofdstuk werd toegevoegd.

Deze geheel herziene uitgave van het Schermerland-boek, door J.J. Schilstra, kost f 49,50 incl. btw. Verkrijgbaar via de boekhandel.

Waarom een nieuwe druk?

De situatie heeft zich in de laatste 20 jaar sterk gewijzigd.

Landschappelijk is de Schermer gelukkig gaaf gebleven, maar staat onder zware druk.

- de bemaling is sterk veranderd,

- als waterschap is de Schermer in 'Het Lange Rond' opgegaan,

- de gemeentelijke indeling is gewijzigd,
- de molenvereniging ontwikkelde zich tot een actieve organisatie:

De vraag naar en de belangstelling voor plant en dier in het polderland neemt toe.

De overheid vraagt met klem 'het onderwijs' voor de regionale geschiedenis een plaats in te ruimen.

En er is méér. Henk Tol, de bekende Noordhollandse illustrator, enige jaren geleden overleden, heeft in deze eerste door hem verzorgde uitgave een topprestatie geleverd. Een nieuwe druk mag stellig als een postume hulde worden opgevat.

FOUTJE

In uw overigens iedere keer weer uitstekend verzorgde orgaan is een storende fout geslopen.

Op de eerste bladzijde word ik als eerste geslaagd voor het examen vrijwillig molenaar genoemd. Echter achter mijn naam staat: door J.J. Schilstra uit Schildwolde.

Ik had nog nooit van heel Schildwolde gehoord en na enig speurwerk in de grote Bosatlas, bleek het in Groningen te zijn. Misschien is het mogelijk een kleine rectificatie te plaatsen in het volgende nummer.

Met vriendelijke groeten

Tom Kreuning uit ALKMAAR, de molenstad van Nederland.

BESTUURSMUTATIES

Om te voorkomen, dat er meer dan twee bestuursleden gelijktijdig aftredend kunnen zijn, zoals in 1992 het geval was, heeft het bestuur een rooster van aftreding opgesteld.

In het vervolg zal het ook zo zijn, dat bij = tussentijds = aftreden van bestuursleden, hun vervanger de

nog resterende zittingsperiode overneemt. Hiermede wordt voorkomen dat te veel aflopende zittingsperiodes samenvallen.

Het door het bestuur opgestelde rooster ziet er nu als volgt uit:

Naam	Functie	Laatste benoeming	Aftredend sinds	Best. lid
D.J. Braay	Voorzitter	3-4-1993	1997	1979
B.A. v. Weel	Secretaris	3-4-1993	1997	1985
G.W.M. Barendse	Penningmeester	4-4-1992	1996	1984
P.J. Moes	Lid	4-4-1990	1994	1990
G.J. Pouw	Lid	4-4-1992	1996	1979
J.A.M. Spruit	Lid	7-4-1990	1994	1982
G. Sturkeboom	Lid	4-4-1992	1996	1988

OUD WOORDENBOEK

Ofwel in onbruik geraakte woorden

De molenwereld kent duizenden woorden waarmee onderdelen, begrippen en handelingen worden aangegeven. Maar vele, zo niet honderden van deze woorden, gebruikt in een zo specifieke groep in onze samenleving, als de molenaars en molenmakers, zijn verloren gegaan.

Zo is dus niet alleen het aantal molens sterk teruggelopen, maar ook is onze Nederlandse molentaal daardoor sterk verarmd.

Gelukkig heeft men reeds sinds jaar en dag in ons land woordenboeken uitgegeven en waaronder enkele oude exemplaren zijn, die als men deze woord voor woord napluist, er een wereld van verwondering voor je open gaat. Woorden die betrekken hebben op molens en molenbouw, waar je nog nooit van gehoord hebt of tegen gekomen bent. Daaronder zijn bv. benamingen van onderdelen waarvoor men nu niets anders weet naar voren te brengen als stijlje, of werkzaamheden die nu geheel onbekend zijn.

Het leek ons wel leuk en leerzaam om een dergelijk oud woordenboek door te snuffelen en er een aantal onbekende woorden uit te lichten. We zullen beginnen dit te doen aan de hand van het woordenboek "De Zaanse Volkstaal", uitgegeven in eind van de vorige eeuw.

A

AANBOLLEN

De poldermolen. Met een bol ijs omgeven, met ijs omvriezen. Van vaarbomen, schepraderen enz. die regelmatig half in het water staan of draaien.

AANHAALDER

In zaadpakhuizen, schuren en molens. Een plankje aan een lange stok, waarmee het zaad in de kassen naar voren wordt gehaald. Bij de papiermakerij een dergelijke stok, waarmee elke morgen eer het werk begint, de bezonken papierstof in de kassen wordt omgewoeld, om de stof en het naar boven gekomen water weer dooreen te werken.

ACHTERDEEL

In de houthandel en zaagmolen. Een van de uiterste van een boomstam gezaagde delen, die aan de kant nog een schuinite met een gedeelte van boomschors heeft.

ACHTERKEEP

Bij de papiermolen. Een onderdeel van de rol in de maalbak. Het is de keep achter de schenen, de stompe scheen die de papierstof wrijft.

ACHTKANTPILAAR

Molenbouw. Naam voor de acht vierkante stenen pilaren waarop de houten achtkantstijlen staan. Ook in enkele gevallen de ondersteuning voor het ondertafelement.

AFLOPER

In de oliemolen. De houten strijker bij de stenen die het bewerkte zaad van de legger af doet lopen.

AFLOOPSTOK

In de oliemolen. De verticaal geplaatste stok met aan de onderzijde de afloper.

AFLUIF

Molenbouw. Ook wel Afluiving. Het schuin aflopende aanbouwsel van b.v. een Paltrok. Zie ook Hangluif.

AFSLAAN

Op de molen. Iets losmaken of verwijderen van iets anders waaraan het tijdelijk is vastgemaakt. Ook in het geval van de borden van de roeden.

APOLLOS

Op de molen. Gietemmer of bloemgieter. Op de molen zijn een aantal van deze gietemmers aanwezig voor diverse doeleinden. Ongetwijfeld is de benaming afgeleid van de bijbeltekst: Ik hebbe geplant, Apollos heeft nat gemaakt: maar God heeft de wasdom gegeven.

AUWEGER

De molenmakerij. Zeer grote boor, avegaar. Ook in de vorige eeuw luidde het woord zo, wat blijkt uit diverse oude geschriften. De maten werden opgegeven in Amsterdamse duimen. Gebruikt voor het boren van de roegaten in de askop, de hekgaten in de roede zelf, enz.

B

BAB

Molenbouw. Slab, morsdoekje, dat kinderen verkrijgen bij het eten. In de molenbouw wel overdragtelijk gebruikt voor een stuk hout voor aan de kap van een molen, onder de windpeluw. Van buiten veelal fraai beschilderd en voorzien van naam en jaartallen.

BAKHUIS

Bij de oliemolen. Een gebouw, waarin zich één of meer olie- of traanbakken bevinden, voor opslag van gewonnen olie.

BALKENVLOTTER

Bij de zaagmolen. Iemand die balken vlot, houtvloten vervoert. Regelde de aanvoer van het te zagen hout van de balkenhaven naar de molen.

BAST

In de papiermolen. De balken in de droogschuur, waar-tussen de lijnen worden gespannen, die dienen om het papier op te drogen te hangen.

BASTKLAMP

In de droogschuur papiermolen. Tegen de schuurstijlen gespijkerde klampen, waarop de basten rusten.

BEDSBORDJE

In de molenwoning. Plankje in de bedstede aan het hoofd einde om de "pot" op te zetten.

BEDSPLANK

In de molenwoning. De plank aan de voorkant van de bedstede, dienende om te voorkomen dat men tijdens de slaap uit bed viel.

BEDSPLANK JONG

De molenaars. Iemand die op de dag af negen maanden na de huwelijksdatum werd geboren.

BEELT

Molenbouw. Een vrij brede, enigszins gemodelleerde plank aan de voorzijde van de kap, aan weerszijde van het keuvelens. Elders ook wel zwaardplank genoemd.

BEELTSTIJL

Molenbouw. De stijlen geplaatst aan weerszijde van het voorkeuvelens. Elders ook wel zwaardstijl genoemd.

BEKKEN

In de oliemolen. Lage bak of schotel staande onder het blok. Hierin wordt het uit de laad druipende olie opgevangen.

BINNENSTEEN

In de olie- of verfmolen. De binnenste van de beide stenen van de kantstenen. Deze loopt het dichtst langs de krop, de verhoging waarop het steenspil is gelagerd.

BINNENLICHT

In de papiermolen. Dat gedeelte van de zijwand van de maalbak waarop de rol is gelagerd. De b.licht vormt met de buitenlicht tezamen de mogelijkheid de rol hoger of lager te kunnen stelen.

BLAAS

In de papiermolen. Een holle koperen bol van ongeveer 40 à 50 cm in diameter, die met een buis is verbonden aan de haard. Deze bol dient voor het opwarmen van het water in de schepkuip, gedurende de winter.

BLES

Op de zaagmolen. De rafelige kant van een nog niet geheel vierkant gezaagde balk. De zijde van zo'n balk waar nog de schors aan zit, heet dan ook de bleskant.

BLESKANT

Op de zaagmolen. Zie bles.

BLOKMAALDER

Op de oliemolen. De meesterknecht, die aan het naslagsblok staat.

BLOOKMAKER

Bij de molenmakerij. Iemand die zich gespecialiseerd heeft in het maken van katrollen en schijven.

BOETKAM

Bij de molenmakerij. Inzetkam, in voorraad gehouden kam voor een molenwiel, om zo nodig direct een versleten of gebroken kam te kunnen vervangen.

BOETVILD

In de papiermolen. In voorraad gehouden nieuwe vilden, die gebruikt worden om te dun geworden exemplaren te kunnen vervangen.

BOKKEPIEL

In de molenmakerij. Schertsende benaming voor een te ver afgesleten verfkwaast. Hiervan komt ook de uitdrukking "sta niet te pielen", wanneer iemand onhandig staat te werken.

BON

In de molen. Ook bontje. Klein aan de muur gespijkt kastje. De knechten op de molen hadden allen veelal hun eigen bon of bontje, om persoonlijke spullen in op te bergen.

BONGEL

In de molen. Dwarsbalk achter deuren om deze af te sluiten. De bongel ligt in twee klampen op de deurstijlen ter weerszijden van de deur.

BORDKUIP

In de papiermolen. De schepkuip waaruit de stof wordt geschept voor het bordpapier.

BORDVILD

In de papiermolen. De vilden waartussen het geschepte bordpapier wordt gelegd, voordat het in de pers wordt ontdaan van het overtollige water.

BOS

In de papiermolen. De bus waarmede het spilletje van de roerbak wordt omgeven, om het roerbakswieltje te kunnen vast wiggen.

BOVENDOL

Molenbouw. Kam van de bovenbonkelaar.

BOVENJONGEN

Molenaars. De laagste in rang van de knechten op de zaagmolen. Ook wel kotjongen genoemd.

BOVENREE

In de oliemolen. De bovenste horizontaal geplaatste balken van het olieslagwerk. Ze dienen voor geleiding van de stampers en heien.

BREEKHOUT

Bij de molen. Vele molens hadden een smal bruggetje, waarvan de opgangen nogal stijl waren. Op deze stijlen delen werden dwarshouten, de breekhouten gespijkt om uitglijden te voorkomen.

BREEKMEEL

In de pelmolen. Het laatste meel, dat van de boekweit wordt afgepeld. Het was alleen geschikt als kippen- of varkensvoer.

BROKEN

Bij de zaagmolen. Het stukslaan van het ijs in de balkenhaven.

BROKER

Bij de zaagmolen. Iemand die belast was met het ijsbreken in de balkenhaven. Dit werd gedaan met een zware houten hamer aan een lange steel.

BROOKHAMER

Bij de zaagmolen. De zware hamer gebruikt bij het breken. Zie aldaar.

BUITENSTEEN

In de olie- of verfmolen. De steen van de kantstenen die het dichtst langs de rand van het doodbed rondgaat.

BUITENWEEG

Molenbouw. Niet meer gebruikte aanduiding voor een uit hout opgetrokken buitenmuur.

BULEN

Op de zaagmolen. Hier wordt in dit geval bedoeld het leeghalen van de hel, waar het zaagsel zich heeft opgestapeld.

BUULGAREN

In de oliemolen. Dik wollen garen waarmede de bulen worden genaaid.

In de verfmolen. Het fijnere garen waarmede gaatjes in het buulgaas zelf werden gerepareerd.

Molendag LAND VAN CUIJK

zaterdag 26 februari 1994

Nagenoeg alle molens in het Land van Cuijk zullen die dag ($\pm$ van 10 tot 17 uur) opengesteld zijn voor bezoek en bij voldoende wind draaien, zo niet malen.

De molens in het Land van Cuijk:

windmolens:

- Beugen
- Cuijk
- Gassel
- Haps
- Katwijk

- Mill
- Oeffelt
- Oploo
- Rijkevoort
- St. Hubert
- Wanroij

watermolen:

Oploo

Meer informatie:

☎ 08850-15362

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS T.B.V. DE OPLEIDING

Informatie I t/m X	Algemene informatie over praktijk, molenzeilen, smeren, vangen het weer, klein onderhoud, bliksemafleider e.d.
Informatie XII	De opbouw van de wipmolen en de achtkante molen (G.J. Pouw)
Informatie XX	Kruiwerken (G.J. Pouw)
Informatie XXI	Weercursus (P.W. Rosier KNMI)
Informatie XXII	Bovenassen (G.J. Pouw en M. van Doornik)

Het boek "Wieksystemen voor polder- en industriemolens" door G.J. Pouw behoort ook tot het lespakket en omvat o.a. de informaties VIII, IX, XIII, XIV en XV.

Bij aanmelding als lid-in-opleiding dient men dit lespakket aan te schaffen omdat dit nodig is bij de opleiding. De prijs is uiterst laag gehouden en bedraagt f 70,-.

Gratis uitgaven:

Statuten en Huishoudelijkreglement

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. leden-in-opleiding.

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. geslaagde leden.

De richtlijnen voor het examen voor vrijwillig molenaar.

Modelcontract voor vrijwillige molenaars.

Folder betreffende de Gilde-verzekeringen.

Voor inlichtingen en het bestellen van de hierboven genoemde boeken enz. kunt u contact opnemen met de ledenadministratie van het Gilde:

Mevr. E.N. Pouw-Schipper, Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden. Tel. 02159-45428.

VOOR DE OPLEIDING AANBEVOLEN LITERATUUR

Molens	Ir. F. Stokhuyzen, 5e geheel herziene druk
Opleiding watermolenaar	Ing. J. den Besten Te bestellen d.m.v. storting op postgiro 139754 te Loenen a.d. Vecht van f 50,- (incl. porto).
Zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,- (excl. f 7,50 porto)
Rond zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,- (excl. f 7,50 porto)

Beide laatste boeken zijn te bestellen via: girorekening 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekeningnummer 13.53.85.210 t.n.v. penningmeester cursuscommissie Barendse te Poeldijk. Bestelt u beide boeken gelijktijdig, dan is de prijs f 99,- (incl. porto).

Inleveren copy:

Voor Gildebrief no. 1 (verschijningsdatum 15 maart 1994) dient Uw copy vóór 1 februari 1994 bij de Gildebrief-redactie binnen te zijn.

HET GILDE VAN

MOLENAARS